

Analiza działalności warsztatów terapii zajęciowej w 2008 roku

Raport z badania zrealizowanego
przez Centrum Badań Marketingowych INDICATOR
dla Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

Warszawa, maj 2009

SPIS TREŚCI

1. KONSTATAcje I WNIOSKI	3
2. PODSTAWOWE INFORMACJE O BADANIU	11
2.1. Cele badawcze.....	11
2.2. Badanie jakościowe	12
2.3. Badanie ilościowe	12
3. INFORMACJE O DZIAŁALNOŚCI WARSZTATÓW TERAPII ZAJĘCIOWEJ	13
4. LOKALIZACJA I BAZA LOKALOWA WARSZTATÓW	18
4.1. Lokalizacja warsztatów	18
4.2. Charakterystyka warsztatów	18
4.3. Baza lokalowa warsztatów	20
5. UCZESTNICY WARSZTATÓW	24
5.1. Podstawowe dane dotyczące uczestników	24
5.2. Dane społeczno - demograficzne uczestników	25
5.3. Miejsca zamieszkania i dowóz uczestników	29
5.4. Długość pobytu i zdolność do samoobsługi uczestników	31
5.5. Nabór uczestników wtz.....	32
6. PODEJMOWANIE PRACY PRZEZ UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW	36
7. PRACOWNICY WARSZTATÓW.....	43
8. REHABILITACJA UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW	48
8.1. Rehabilitacja w bezpośredniej opinii kierowników wtz	48
8.2. Rodzaje pracowni	49
8.3. Formy terapii.	51
8.4. Treningi umiejętności społecznych.	52
8.5. Zajęcia rekreacyjne.	53
8.6. Współpraca wtz i rodziców / prawnych opiekunów uczestników	54
8.7. Kierunki działań rehabilitacyjnych prowadzonych przez WTZ.....	56
8.8. Problemy w działalności WTZ.	57
9. FINANSOWANIE DZIAŁALNOŚCI WARSZTATÓW.....	58
9.1. Źródła finansowania działalności wtz w 2008 roku.....	59
9.2. Koszty działalności wtz w 2008 roku.	60

1. KONSTATAcje I WNIOSKI

PRIORYTETY WTZ

- Uczestnictwo w zajęciach prowadzonych przez warsztaty terapii zajęciowej, zdaniem kierowników tych placówek, pomaga osobom niepełnosprawnym w procesie rehabilitacji społecznej i zawodowej. Większy nacisk w terapii osób niepełnosprawnych kładzie się na rehabilitację społeczną, która jest podstawą i bazą wyjścia do rehabilitacji zawodowej.
- Według kierowników wtz najważniejsze kierunki działań tych placówek to: przygotowanie uczestników do samodzielnego wykonywania czynności życia codziennego oraz przygotowanie uczestników do życia w społeczeństwie. Ponadto ważne jest również przygotowanie uczestników wtz do zatrudnienia na rynku pracy.

PRACOWNICY WTZ

- Według stanu na koniec 2008 roku w badanych wtz zatrudnionych było na umowę o pracę 7.395 osób (łącznie na 6.166,5 etatu). Średnio w jednym wtz zatrudnionych było na umowę o pracę 14 osób. Przeszło dwie trzecie pracowników etatowych wtz stanowili pracownicy merytoryczni związani z rehabilitacją uczestników. Blisko 56% z nich posiadało wykształcenie wyższe, a wykształcenie średnie - 36%. Można więc stwierdzić, iż kadra wtz jest obecnie lepiej wykształcona niż w 2005 roku (odpowiednio wykształcenie wyższe - 49% i średnie - 43%).
- Wyniki badania za 2008 rok pokazały, iż w 98% warsztatów zatrudnieni byli instruktorzy terapii zajęciowej, w 86% wtz zatrudniony był psycholog, w 33% wtz znajdował się pracownik socjalny, natomiast instruktor zawodu jedynie w 17% warsztatów. Etat doradcy zawodowego funkcjonował tylko w 6% wtz.
- Z deklaracji większości kierowników wtz (94%) wynika, iż w 2008 roku ich pracownicy podnosili swoje kwalifikacje. Jednakże tylko w połowie warsztatów kwalifikacje podnieśli wszyscy pracownicy, którzy wykazali zainteresowanie doskonaleniem swoich umiejętności. Szkolenia, które w 2008 roku cieszyły się największym zainteresowaniem to głównie te związane z funkcjonowaniem konkretnych pracowni (np. artystyczne,

techniczne, rękodzieła itp.), z funkcjonowaniem wtz - przepisy i dokumentacja oraz dotyczące programów Unii Europejskiej.

- Zarówno w jakościowej jak i ilościowej części badania, respondenci wskazywali preferowane (potrzebne) tematy szkoleń. Badani najczęściej wskazywali na szkolenia z zakresu nowych form terapii osób niepełnosprawnych jak również doradztwa zawodowego i rynku pracy.
- W 2008 roku koszty szkoleń pracowników stanowiły jedynie 0,4% wszystkich kosztów funkcjonowania wtz.

UCZESTNICZY WARSZTATÓW

- Na koniec 2008 roku w badanych 539 wtz przebywało łącznie 18.609 uczestników. W jednym warsztacie średnio przebywało 35 uczestników, podczas gdy na koniec 2005 roku było ich średnio 33. Prawie dwie piąte (38%) z nich uczestniczyło w warsztatach od początku działalności placówek.
- Osoby niepełnosprawne w wieku od 21 do 30 lat w 2008 roku stanowiły połowę (50%) uczestników warsztatów terapii zajęciowej. Prawie jedna trzecia (31%) uczestników była w wieku od 31 do 40 lat. Co dziewiąty (11%) uczestnik warsztatów był w średnim wieku - od 41 do 50 lat. Młodzież do 20 lat stanowiła niewielką grupę uczestników wtz (4%). Porównując te dane z wynikami poprzedniego badania można zauważyć zjawisko starzenia się uczestników wtz: udział osób w wieku 31-50 lat wzrósł o blisko 9 punktów procentowych, a osób w wieku do 30 lat zmalał o 7 p.p.
- Uczestnikami warsztatów w 2008 roku były głównie osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności (63%). Przeszło jedna trzecia (37%) uczestników to osoby o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Uczestnicy o lekkim stopniu niepełnosprawności stanowili znikomy odsetek uczestników.
- Analiza wyników za 2008 rok pokazała, iż osoby z upośledzeniem umysłowym stanowią ponad połowę uczestników warsztatów (56%). Porównując te wyniki do danych za 2005 rok, warto zauważyć, iż udział w warsztatach osób z upośledzeniem umysłowym spadł o 8 punktów procentowych (z 64% w 2005 roku do 56% w 2008 roku). Drugą, co do częstości występowania wśród uczestników warsztatów dysfunkcją są choroby psychiczne (18%).

Dane z roku 2008 pokazują wzrost występowania w wtz osób z chorobami psychicznymi o 5 punktów procentowych (z 13% w 2005 roku do 18% w 2008 roku). W 2008 roku 9% uczestników warsztatów stanowiły osoby z dysfunkcją narządu ruchu.

- Największa grupa (36%) uczestników warsztatów terapii zajęciowej posiada wykształcenie podstawowe i gimnazjalne (78% tej grupy posiada wykształcenie specjalne). Drugą pod względem liczebności grupę (27%) stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (80% tej grupy posiada wykształcenie zawodowe specjalne). Absolwenci szkół życia to jedna piąta (21%) wszystkich uczestników wtz. Niepełne wykształcenie podstawowe posiadało 7% uczestników. Osoby niepełnosprawne z wykształceniem średnim i wyższym stanowiły niespełna 5% uczestników. Taki sam odsetek uczestników nie uczęszczał do żadnej szkoły.
- Zestawiając powyższe dane można stwierdzić, że najczęściej uczestnikiem wtz jest młoda osoba niepełnosprawna z upośledzeniem umysłowym ze znacznym stopniem niepełnosprawności, z wykształceniem na poziomie podstawowym. Powyższa charakterystyka wskazuje, że proces skutecznej rehabilitacji zawodowej tych uczestników nie jest łatwym zadaniem i w wielu przypadkach będzie niemożliwym. Nie znaczy to jednak, że takie osoby nie powinny mieć miejsca w wtz.

REHABILITACJA UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW

- Uczestnicy warsztatów przebywają na zajęciach średnio około 7 godzin dziennie.
- W 2008 roku warsztaty terapii zajęciowej prowadziły wiele różnych pracowni, wśród nich najpopularniejsze (podobnie jak w 2005 roku) były pracownie: gospodarstwa domowego (94%), plastyczna (84%), komputerowa (68%), stolarstwa (64%) oraz krawiectwa (62%). Porównując te dane do wyników badania za 2005 rok, można zaobserwować znaczący wzrost popularności kilku pracowni: rękodzieła artystycznego (z 17% do 46%), muzyczno-teatralnej (z 18% do 35%) i technicznej (z 11% do 26%).

- Analiza wyników badania pokazała, iż w wtz w 2008 roku wykorzystywano zróżnicowane formy terapii, których celem była rehabilitacja społeczna i zawodowa. Najczęściej stosowanymi formami terapii były ćwiczenia ogólnie usprawniające (97%) oraz pomoc psychologiczna (94%). Badani wskazywali również na terapię poprzez sztukę (87%) oraz muzykoterapię (83%).
- W ramach prowadzonych terapii w 2008 roku w wtz prowadzono trening społeczny oraz ekonomiczny. Do najczęściej stosowanych treningów w ramach treningu społecznego w 2008 roku należał trening w zakresie wyglądu zewnętrznego i higieny osobistej (99%), trening w zakresie umiejętności kulinarnych i zdrowego żywienia (96%) oraz trening codziennych umiejętności praktycznych (wykonywanie codziennych czynności takich jak sprzątanie, pranie czy szycie) (98%). Uczestników warsztatu uczono również podstawowych umiejętności w ramach komunikacji społecznej (komunikacja werbalna i niewerbalna) oraz sposobów rozwiązywania problemów w trudnych sytuacjach międzyludzkich.
- W ramach treningu ekonomicznego najczęściej uczono rozpoznawania nominatów pieniężnych, planowania miesięcznych wydatków oraz sposobów oszczędnego gospodarowania.

PODEJMOWANIE PRACY PRZEZ UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW

- Prawie dwie trzecie badanych wtz prowadzi rejestr uczestników podejmujących pracę. Według deklaracji kierowników warsztatów od chwili rozpoczęcia działalności (wtz powstają od 1992 roku) pracę podjęło 2.032 osoby (dane z 334 wtz prowadzących rejestr uczestników).
- W 2008 roku 723 uczestników wtz podjęło pracę, czyli dwukrotnie więcej niż w 2005 roku, przy czym największy wzrost dotyczył osób podejmujących pracę na otwartym rynku pracy.
- Warto zwrócić uwagę na fakt, że w każdym wtz, gdzie był zatrudniony doradca zawodowy, przynajmniej 1 uczestnik warsztatu w 2008 roku podjął zatrudnienie na otwartym bądź chronionym rynku pracy. W warsztatach, w których nie zatrudniano doradców zawodowych taka sytuacja występowała tylko w co drugim wtz.

- W 2008 roku do 40% badanych wtz dotarły propozycje podjęcia pracy skierowane do uczestników.
- W opinii kierowników warsztatów, co czwarty uczestnik warsztatów jest gotowy do podjęcia pracy na chronionym rynku pracy (praca pod bezpośrednim nadzorem innego pracownika oraz prace samodzielna, po poprzednim specjalistycznym przeszkoleniu). Na otwartym rynku pracy, w opinii kierowników wtz, pracę może podjąć w sumie 7% uczestników.
- Wyniki badania z 2008 roku pokazały, iż 1.826 uczestników poszukiwało pracy, co stanowi 10% ogółu wszystkich uczestników (w 2005 roku pracy poszukiwało 1.616 osób).
- Analiza wyników badania pokazała, iż zdecydowana większość wtz w 2008 roku (88%) aktywnie pomagała uczestnikom warsztatów w poszukiwaniu pracy. Pomoc ta głównie dotyczyła przygotowania dokumentów (takich jak CV czy list motywacyjny) oraz szukania i wyboru ofert pracy. Porównując te wyniki z danymi za 2005 rok zauważono, iż zwiększył się odsetek wtz pomagających uczestnikom w poszukiwaniu pracy (z 70% w 2005 roku do 88% w 2008 roku).
- Prawie jedna czwarta (23%) wtz w ramach rehabilitacji zawodowej organizowała staże dla uczestników w zakładach pracy. W 2008 roku 713 osób niepełnosprawnych, z 124 wtz, odbyło staże w zakładach pracy (czyli średnio 6 osób na wtz).
- Najczęstszą przyczyną (86%) sytuacji, kiedy uczestnik przygotowany do podjęcia zatrudnienia nie uzyskał pracy był brak ofert. Ponadto ważne czynniki to obawa rodziny (61%) lub samego uczestnika (45%) przed podjęciem pracy, a także brak miejsc w zakładach aktywności zawodowej (36%).
- Porównując wyniki badania z danymi za 2005 rok widać, iż zwiększył się odsetek osób, które opuściły wtz z powodu podjęcia pracy (z 13% w 2005 roku do 22% w 2008 roku). Uczestnicy częściej odchodzili również z powodu pogorszenia się stanu zdrowia (14% w 2005 roku, a 16% w 2008 roku) oraz braku postępów w rehabilitacji (1% w 2005 roku, a 6% w 2008 roku). Ostatnia z wymienionych przyczyn jest niezwykle istotna z punktu widzenia stwarzania możliwości uczestnictwa w terapii osobom oczekującym na

miejsce w wtz (łącznie liczba osób oczekujących na miejsce w wtz to 2.449 osoby - według wiedzy kierowników wtz).

- Analiza danych z badania wskazuje, że rotacja uczestników wtz jest bardzo mała. W warsztatach, które prowadziły działalność minimum 3 lata, 80% uczestników stanowiły osoby przebywające w nich co najmniej 3 lata, a 36% - dłużej niż 6 lat. Wydaje się, że okres 3 lat w większości przypadków powinien być wystarczającym czasem na rehabilitację społeczno-zawodową prowadzoną w wtz, czyli nabycie umiejętności potrzebnych do w miarę możliwości samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie jak i podstawowych umiejętności zawodowych. Warsztaty terapii zajęciowej nie powinny stać się miejscem, w którym niezależnie od wyników procesu rehabilitacji osoba niepełnosprawna ma zagwarantowane miejsce na stałe. Niestety nie dysponujemy informacjami co tak naprawdę jest przyczyną sytuacji, że uczestnicy wtz tak długo przebywają w warsztatach, dlatego wydaje się zasadne bliższe przyjrzenie się tej sytuacji w przyszłości.
- Warto zwrócić uwagę, że prawie połowa (48%) kierowników wskazywała na brak mechanizmu „wypychającego” uczestników z wtz, co powoduje, że uczestnicy i ich rodziny nie chcą opuszczać tych placówek.

BAZA LOKALOWA I TRANSPORT

- Blisko 90% badanych wtz posiadała środki transportu, natomiast 5% nie posiadała a potrzebuje środka transportu. Wśród posiadanych przez wtz środków transportu dominują mikrobusy i autobusy do przewozu uczestników.
- W 59% wtz budynki są przystosowane w pełnym zakresie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności uczestników (w 2005 roku 54% budynków było przystosowanych). Pozostałe budynki wtz są przystosowane w częściowym zakresie.
- Warto zwrócić uwagę na wysoki poziom informatyzacji warsztatów - 99% warsztatów w 2008 roku miała dostęp do Internetu.

WSPÓŁPRACA Z PODMIOTAMI ZEWNĘTRZNYMI

- Analiza wyników badania pokazała, iż większość wtz prowadzi aktywną współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz instytucjami. Badani wskazywali na współpracę z urzędami pracy, miejskimi ośrodkami pomocy społecznej, gminnymi ośrodkami kultury oraz zakładami doskonalenia zawodowego. Część badanych mówiła o pozytywnej współpracy z pracodawcami (organizowanie wycieczek do zakładu pracy, staży dla uczestników warsztatów). Badani deklarowali również współpracę ze szkołami integracyjnymi oraz uczelniami wyższymi.
- Wyniki pokazały dużą otwartość warsztatów na współpracę z lokalnymi organizacjami oraz instytucjami, zwłaszcza w zakresie wspólnego organizowania imprez, wystaw, akcji artystycznych (przedstawienia, spektakle teatralne).
- Większość badanych pozytywnie oceniła swoją współpracę z powiatem, „ludzkie” podejście urzędników w stosunku do działalności wtz, zaznaczając jednak, że współpraca zależy od sposobu pracy i nastawienia osoby, która w powiecie wyznaczona jest do współpracy z warsztatem.

FINANSOWANIE DZIAŁALNOŚCI WARSZTATÓW

- Średnie przychody warsztatu z wszystkich źródeł finansowania w 2008 roku wyniosły około 531.700 złotych. 88% tej kwoty stanowiły pieniądze z PFRON, a 9% środki własne samorządu powiatowego (poza środkami z PFRON).
- Średnie koszty poniesione przez przebadane warsztaty w 2008 roku wynosiły około 520.900 złotych. 68% budżetu stanowiły wynagrodzenia pracowników wraz z pochodnymi. Wydatki na materiały, energię oraz usługi materialne i niematerialne stanowiły 10%. Średnie roczne koszty na jednego uczestnika w 2008 roku wyniosły 15.093 złote (w tym środki przekazywane przez PFRON 13.492 złote).
- Warto zauważyć, że różnica pomiędzy przychodami a wydatkami badanych warsztatów w 2008 roku wyniosła średnio około 9.800 złotych na wtz.

- W opinii kierowników warsztatów nakłady finansowe przeznaczane na funkcjonowanie warsztatów terapii zajęciowej (środki PFRON i samorządowe) są bardzo dobrze wykorzystywane. Są to środki, które umożliwiają funkcjonowanie wtz, a co za tym idzie rehabilitację społeczną i zawodową osób niepełnosprawnych.
- Analiza wyników badania dotyczących wynagrodzeń pracowników wtz, pokazała, iż pomimo tego, że kadra wtz posiada wysokie kwalifikacje zawodowe, a praca z osobami niepełnosprawnymi wymaga dużego zaangażowania to pracownicy otrzymują stosunkowo niskie wynagrodzenia. Podczas gdy średnie miesięczne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w roku 2008 wynosiło 2.943,88 złotych, średnia miesięczna płaca w wtz, w przeliczeniu na etat w 2008 roku wynosiła 2.117 złotych brutto (72% średniej krajowej).

2. PODSTAWOWE INFORMACJE O BADANIU

2.1. Cele badawcze

Głównym celem badania, założonym w momencie jego projektowania, była analiza działalności warsztatów terapii zajęciowej, związana z koniecznością diagnozy funkcjonowania wtz w całej Polsce. Cel ten został osiągnięty poprzez poznanie sposobów oraz ocenę wspomagania procesu rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych jak również zdobycie informacji na temat najbardziej efektywnych form terapii, prowadzonych pracowni oraz treningów, a także zasad naboru pracowników warsztatów, oceny pracowników, ich relacji z uczestnikami warsztatów oraz zapotrzebowania na szkolenia dla pracowników. Realizacja założonego głównego celu badania wiązała się z postawieniem pytań dotyczących bazy lokalowej warsztatu, wykorzystywanych sposobów dowożenia uczestników do warsztatu oraz zasad naboru uczestników warsztatów, jak również pytań o uczestników warsztatów, związanych z rodzajem ich dysfunkcji, oraz samodzielnością funkcjonowania (miejsce zamieszkania, samoobsługa, wykształcenie, wiek, miejsce pobytu).

Celem badania było również poznanie skuteczności rehabilitacji społecznej i zawodowej, której jednym z wyznaczników jest opuszczanie przez uczestników placówek wtz i podejmowanie pracy. Uzyskane wyniki odpowiadają również na pytania związane z rodzajem dysfunkcji osób najczęściej podejmujących pracę oraz rodzajem podmiotów, w których podejmują zatrudnienie. Analiza działalności warsztatów terapii zajęciowej obejmowała również, tematykę związaną z ich finansowaniem, działaniem Rady Programowej oraz poznaniem opinii kierowników warsztatów na temat prawnych uwarunkowań dotyczących funkcjonowania warsztatów (Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U.08.14.92 z późn. zm.); rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 r. w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (Dz.U.04.63.587)).

2.2. Badanie jakościowe

Badanie jakościowe zostało zrealizowane za pomocą metody pogłębionego wywiadu indywidualnego (IDI), która jest de facto ponad godzinną rozmową moderatora z respondentem na podstawie wcześniej przygotowanego scenariusza. Podczas rozmowy prowadzący stara się dotrzeć do informacji, które są celem badania oraz pogłębić wiedzę na dany temat starając się wydobyć powody (uzasadnienie) wygłaszanych przez badanego opinii.

Badanie obejmowało przeprowadzenie 10 wywiadów IDI z kierownikami warsztatów terapii zajęciowej. Każdy z wywiadów trwał około 65 minut.

Realizacja badania miała miejsce w lutym 2009 roku.

Wyniki badania jakościowego w przedstawionym raporcie uzupełniają dane uzyskane z ankiety pocztowej. Dla lepszej czytelności wyniki z badania jakościowego wyróżnione są kursywą.

2.3. Badanie ilościowe

Badanie ilościowe zostało zrealizowane za pomocą ankiety pocztowej. Metoda ta polega na wypełnieniu przez osobę badaną przygotowanej przez agencję badawczą ankiety, którą respondent otrzymuje drogą pocztową. Po wypełnieniu ankiety osoby badane odsyłają ją na adres wskazany w liście przewodnim dołączonym do ankiety.

Ankieta pocztowa zawierała w sumie 63 pytania. Należy zaznaczyć, że pytania dotyczyły stanu na dzień 31 grudnia 2008 roku. Wydrukowane kwestionariusze wysłano pocztą do wszystkich 645 warsztatów terapii zajęciowej, z prośbą o wypełnienie jej przez kierowników placówek. Do końca marca zwróconych zostało 539 ankiet (co stanowi 83,6% stopę zwrotu).

Realizacja badania miała miejsce w marcu 2009 roku.

3. INFORMACJE O DZIAŁALNOŚCI WARSZTATÓW TERAPII ZAJĘCIOWEJ

„Warsztat jest wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo placówką stwarzającą osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.” (art.10a ust.1 ustawy)

Warsztat nie jest placówką samodzielną, ale stanowi część większej struktury organizacyjnej wyposażonej w osobowość prawną lub posiadającej zdolność do czynności prawnych. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia, jednostki samorządu terytorialnego lub przez inne podmioty.

Celem warsztatu jest:

- rozwijanie umiejętności wykonywania czynności życia codziennego oraz zaradności osobistej,
- stwarzanie osobom niepełnosprawnym niezdolnym do podjęcia pracy możliwości aktywnej rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia.

Zdaniem większości badanych biorących udział w badaniu jakościowym warsztaty stanowią dla ich uczestników drugi dom, głównie ze względu na ciepłą i rodzinną atmosferę oraz zapewnienie osobom niepełnosprawnym poczucia bezpieczeństwa. Badani wskazują również na funkcje ustawowe wtz tj. rehabilitację społeczną i zawodową realizowaną poprzez: rozwijanie umiejętności związanych z samodzielnym funkcjonowaniem zarówno w codziennym życiu, na ulicy w sklepie jak i nabywaniem zdolności pracowniczych, niezbędnych w codziennej pracy. Dodatkowo mówią również o możliwości atrakcyjnego spędzenia czasu (zróżnicowana oferta zajęć), rozwijania swoich zainteresowań oraz spędzenia czasu poza domem rodzinnym, który niejednokrotnie był jedynym miejscem, w którym dotychczas przebywali niepełnosprawni.

Większość badanych określając charakter relacji pomiędzy prowadzącymi zajęcia w wtz a uczestnikami warsztatów mówiło o bliskich, partnerskich relacjach z jednoczesnym respektowaniem zasad panujących w warsztatach. Badani zaznaczają, iż pomimo dużej otwartości kadry wtz oraz przyjacielskich relacji dba się również o przestrzeganie reguł wyznaczonych w warsztatach, pozwalających na utrzymanie niezbędnej dyscypliny, skuteczne przeprowadzanie procesu terapeutycznego, a także budujących autorytet prowadzących zajęcia. Warto zauważyć, że w większości wtz pomimo, iż przykładają się dużą wagę do panującej w wtz atmosfery i budowania ciepłych wzajemnych relacji, dba się również o przygotowanie emocjonalne uczestników do przyszłej pracy (tworzenie niezbędnego dystansu, wprowadzanie reguł i zasad jakimi należy się kierować w stosunku do przyszłego pracodawcy).

Terapię prowadzoną w warsztacie realizuje się na podstawie indywidualnego programu rehabilitacji uczestnika, który zawiera informacje dotyczące osoby niepełnosprawnej, planowanych działań wobec uczestnika i spodziewanych efektów tych działań. W warsztacie działa rada programowa, która dokonuje okresowej oraz, nie rzadziej niż co 3 lata, kompleksowej oceny realizacji indywidualnego programu rehabilitacji uczestnika warsztatu i zajmuje stanowisko w kwestii osiągniętych przez niego postępów w rehabilitacji, uzasadniających:

- podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na przystosowanym stanowisku pracy,
- potrzebę skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia, ze względu na brak postępów w rehabilitacji i złe rokowania co do możliwości osiągnięcia postępów uzasadniających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na rynku pracy po odbyciu dalszej rehabilitacji w warsztacie,
- przedłużenie uczestnictwa w terapii ze względu na pozytywne rokowania co do przyszłych postępów w rehabilitacji, umożliwiających podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej lub na rynku pracy, albo okresowy brak możliwości podjęcia zatrudnienia lub okresowy brak możliwości skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia.

Analiza danych jakościowych dotyczących problemów, które najczęściej diagnozuje rada programowa działająca w warsztacie pokazuje, iż część badanych miała trudności ze wskazaniem konkretnych problemów. Nieliczni badani wskazywali na problemy związane z wdrożeniem się uczestników wtz w codzienny cykl zajęciowy warsztatów, problemy związane ze znalezieniem pracy dla podopiecznych warsztatów oraz związane z relacjami międzyludzkimi pomiędzy uczestnikami warsztatów.

Problemy diagnozowane przez radę programową podczas okresowej oceny realizacji indywidualnych programów rehabilitacji są uzależnione od sytuacji oraz stopnia dysfunkcji poszczególnych uczestników warsztatu. Indywidualna ocena uczestnika służy zaplanowaniu dalszego procesu rehabilitacji, zaproponowaniu nowej formy terapii w celu nabycia dodatkowych umiejętności. Najczęściej jest to zmiana pracowni.

Warto zauważyć, że system ocen wystawianych w krótszym okresie niż rok jest krytykowany przez kierowników wtz, z powodu zbyt małego pola poznania uczestnika.

Badanie jakościowe pokazało, iż w opinii kierowników warsztatów skład rady programowej warsztatów terapii zajęciowej powinien zamykać się w gronie pracowników warsztatu. Taki skład jest najlepszy, ponieważ instruktorzy i terapeuci mają stały kontakt z uczestnikami i najlepiej ich znają.

Wprowadzenie osób z zewnątrz wiązałoby się z potrzebą zapoznania tych osób z poszczególnymi przypadkami życia uczestników, a także wymagałoby stałej dyspozycyjności, ponieważ spotkania rady programowej odbywają się często, a bywają zwoływane też w trybie nagłym.

Ewentualne dopuszczenie osób z zewnątrz do rady programowej nie powinno mieć charakteru stałego, a jedynie okresowy. Przykładem jest dopuszczenie przedstawicieli rodziców lub środowisk lokalnych, które mogą służyć pomocą w znalezieniu pracy. Przedstawiciele zewnętrznych środowisk nie powinni mieć funkcji decyzyjnej w indywidualnych sprawach uczestników, nie powinni też poznawać intymnych szczegółów ich życia.

Aktualna liczba warsztatów terapii zajęciowej to 645 (stan na 31 grudnia 2008). Poniżej przedstawiona została liczba wtz w poszczególnych województwach.

Tabela 1. Liczba wtz w poszczególnych województwach

Lp.	województwo	Liczba wtz
1.	dolnośląskie	41
2.	kujawsko-pomorskie	38
3.	lubelskie	60
4.	lubuskie	18
5.	łódzkie	39
6.	małopolskie	56
7.	mazowieckie	71
8.	opolskie	15
9.	podkarpackie	34
10.	podlaskie	19
11.	pomorskie	42
12.	śląskie	53
13.	świętokrzyskie	23
14.	warmińsko-mazurskie	35
15.	wielkopolskie	76
16.	zachodniopomorskie	25
Razem		645

Analiza wyników badania jakościowego pokazała, iż w percepcji badanych przepisy dotyczące funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej są zbyt mało precyzyjne. Głównym problemem jest niedobór szczegółowych rozporządzeń dotyczących prowadzenia dokumentacji, co powoduje rozrost biurokracji. Zdarzają się też różnice w interpretacji przepisów pomiędzy urzędami, co wprowadza chaos w funkcjonowaniu warsztatów.

Problemem jest również przepis dotyczący zarobkowania przez wtz. Jego konstrukcja jest niespójna z innymi przepisami, np. z ustawą podatkową, co powoduje, że wtz rezygnują z tej formy zdobywania środków.

Kierownicy wtz w trakcie badania jakościowego wskazywali następujące propozycje zmian regulacji prawnych dotyczące funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej:

- większa swoboda w dysponowaniu środkami ze strony wtz,*
- doprecyzowanie przepisów,*
- możliwość prowadzenia działalności gospodarczej,*
- zastanowienie się nad uelastycznieniem zapisu dotyczącego liczby uczestników przypadających na instruktora,*
- zrezygnowanie z półrocznego systemu ocen uczestników,*
- szczegółowe rozpisanie dopuszczalnego podziału kosztów w terminarzu.*

4. LOKALIZACJA I BAZA LOKALOWA WARSZTATÓW

4.1. Lokalizacja warsztatów

539 przebadanych warsztatów jest zlokalizowanych we wszystkich 16 województwach. Połowa (50,4%) wtz zlokalizowana jest na terenach wiejskich lub w małych miasteczkach, jedna trzecia (35%) w miastach o średniej wielkości, a jedna siódma (13,5%) w dużych miastach powyżej 200 tys. mieszkańców.

Tabela 2. Lokalizacja wtz według wielkości miejscowości

Lp.	Wielkość miejscowości	udział wtz w %
1.	wieś	25,4
2.	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	25,0
3.	miasto powyżej 20 do 50 tys. mieszkańców	16,3
4.	miasto powyżej 50 do 200 tys. mieszkańców	18,7
5.	miasto powyżej 200 do 500 tys. mieszkańców	6,3
6.	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	7,2
7.	brak odpowiedzi	0,9
Razem		100,0

4.2. Charakterystyka warsztatów

Warsztaty powstawały nieprzerwanie od początku lat dziewięćdziesiątych. Można wyróżnić dwa okresy, w których powstało najwięcej wtz: w latach 1993 - 1996 (35,6%) oraz w latach 2000 - 2004 (38%).

Dane zawiera tabela 3 oraz wykres 1.

Wykres 1. Dynamika powstawania badanych wtz (w %)

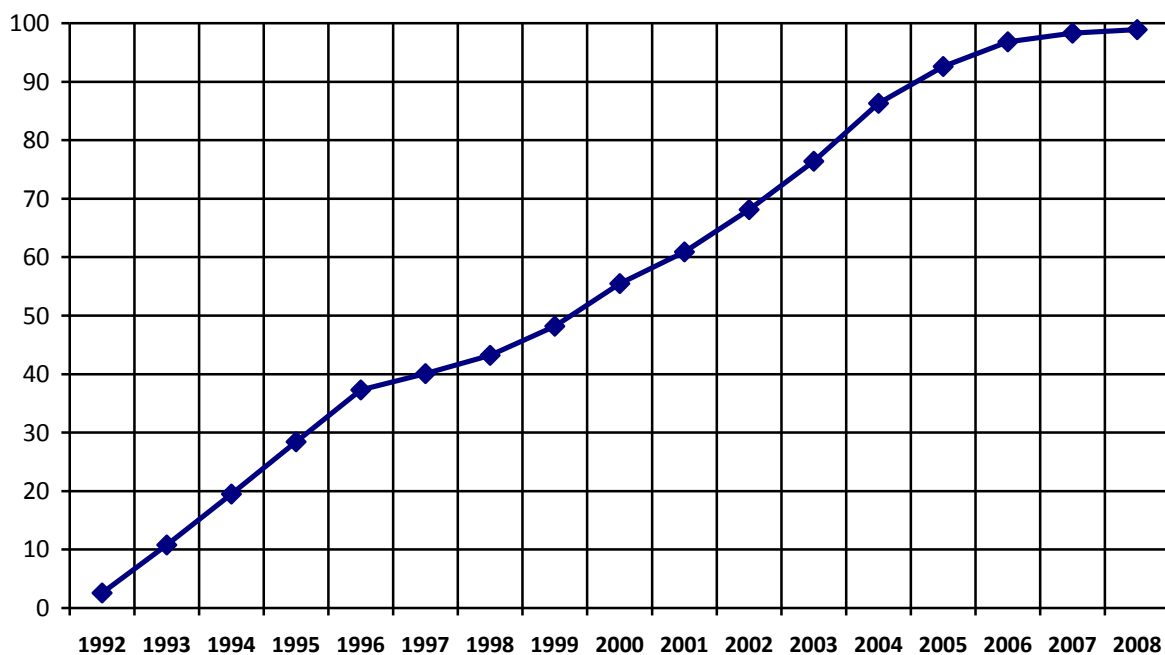

Tabela 3. Rok rozpoczęcia działalności wtz

Lp.	Rok rozpoczęcia działalności wtz	Liczba wtz	udział wtz w %
1.	1992	8	1,5
2.	1993	50	9,3
3.	1994	47	8,7
4.	1995	48	8,9
5.	1996	48	8,9
6.	1997	15	2,8
7.	1998	17	3,2
8.	1999	27	5,0
9.	2000	39	7,2
10.	2001	29	5,4
11.	2002	39	7,2
12.	2003	45	8,3
13.	2004	53	9,8
14.	2005	34	6,3
15.	2006	23	4,3
16.	2007	8	1,5
17.	2008	3	0,6
18.	brak odpowiedzi	6	1,1
Razem		539	100,0

Prawie dwie trzecie (65,3%) przebadanych wtz prowadziły organizacje pozarządowe, jedna dziesiąta (10,4%) wtz prowadzona była przez gminy i powiaty. Ponadto jako prowadzących wtz warto wskazać organizacje wyznaniowe (6,3%) oraz zakłady pracy chronionej (5,2%).

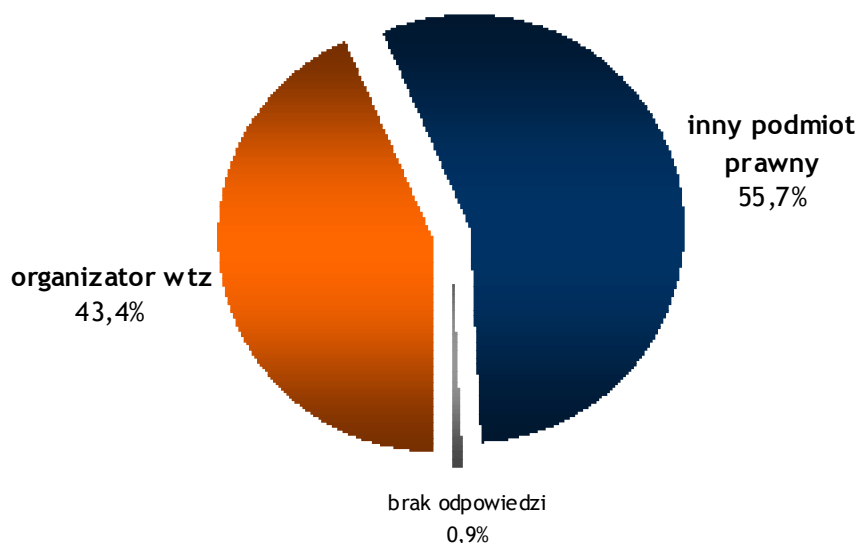
Tabela 4. Wtz według rodzaju jednostki prowadzącej

Lp.	Wtz według rodzaju jednostki prowadzącej	udział wtz w %
1.	organizacja pozarządowa	65,3
2.	samorząd terytorialny (gmina, powiat)	10,4
3.	jednostka organizacyjna pomocy społecznej	7,6
4.	organizacja wyznaniowa	6,3
5.	zakład pracy chronionej (zpch)	5,2
6.	placówka edukacyjna lub wychowawcza	1,3
7.	placówka opieki zdrowotnej	0,9
8.	pracodawca otwartego rynku pracy	0,4
9.	inny podmiot	1,3
10.	brak odpowiedzi	1,3
Razem		100,0

4.3. Baza lokalowa warsztatów

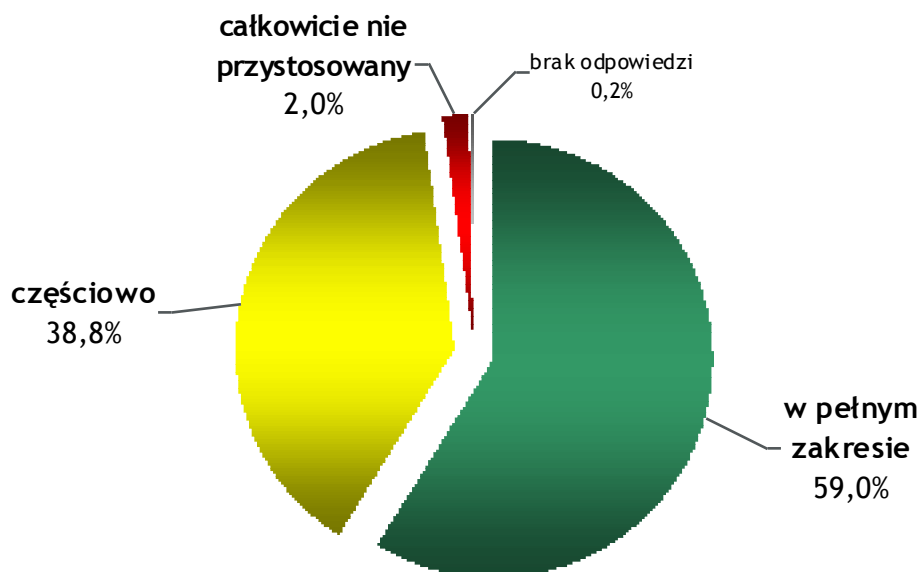
Tytuł prawny do budynku lub lokalu wykorzystywanego przez wtz posiada 43,4% organizatorów wtz (wykres 2).

Wykres 2. Posiadacz tytułu prawnego do budynku lub lokalu wykorzystywanego przez wtz

W większości przypadków (59%) budynki wtz były przystosowane w pełnym zakresie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności uczestników. 38,8% budynków wtz było przystosowanych tylko częściowo, a nieznaczna liczba (2%) obiektów była całkowicie nieprzystosowana (wykres 3).

Wykres 3. Stopień przystosowania budynku wtz do potrzeb wynikających z niepełnosprawności uczestników

Zdecydowana większość (87,8%) wtz posiadała środki transportu. Wyniki pokazują, iż prawie 5% wtz nie posiadała żadnego środka transportu, ale wykazują potrzebę posiadania go (wykres 4). Wśród posiadanych przez wtz środków transportu są głównie mikrobusy i autobusy do przewozu uczestników, w większości środki te stanowiły własność organizatora warsztatu.

Wykres 4. Posiadanie przez wtz środka transportu oraz zapotrzebowanie na środek transportu wśród nieposiadających

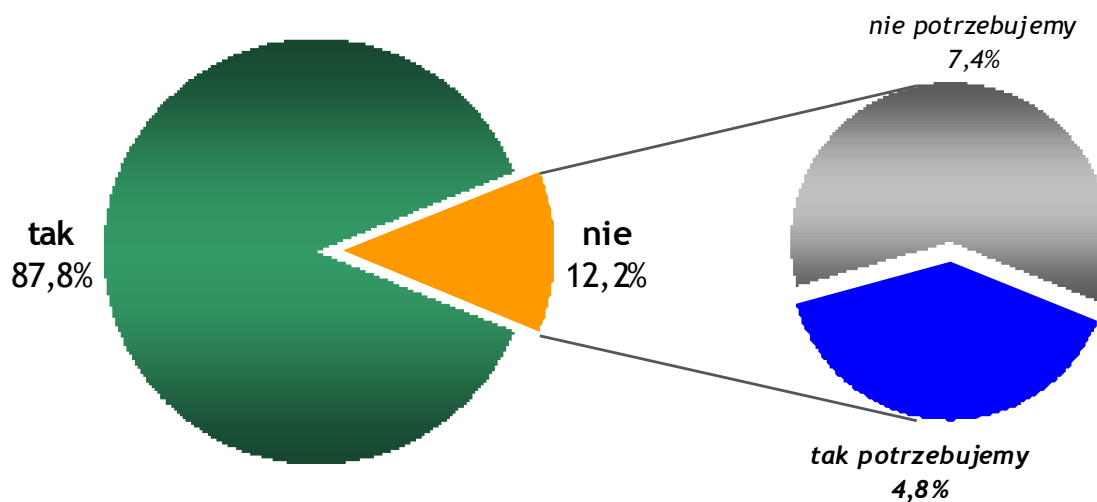

Tabela 5. Środki transportu będące w dyspozycji warsztatu*, **

Lp.	Środki transportu	Razem*** wtz w %	udział wtz w %	
			stanowiące własność organizatora warsztatu	w dyspozycji warsztatu wynajmowane lub dzierżawione
1.	mikrobus do przewozu uczestników	68,7	64,7	7,0
2.	autobus do przewozu uczestników	28,8	26,2	4,0
3.	samochód osobowy	13,5	12,9	1,1
4.	samochód dostawczy	0,4	0,4	0,0

* Na pytanie odpowiadały tylko 473 wtz, które posiadają środki transportu

** Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ wtz mogą korzystać z różnych środków transportu

*** Wartość razem nie jest sumą środków transportu, ponieważ wtz mogą posiadać i wynajmować określone środki jednocześnie

Ogród, plac zabaw, sala gimnastyczna oraz siłownia to obiekty rekreacyjne dość często stanowiące własność organizatora warsztatu. Warsztaty również wynajmują tego typu obiekty, dodatkowo korzystają z boisk i basenów.

Dane zawiera tabela 6.

Tabela 6. Rodzaje użytkowanych przez warsztat obiektów sportowych i rekreacyjnych*

Lp.	Rodzaje obiektów	Razem** wskazania w %	udział wtz w %	
			stanowiące własność organizatora warsztatu	w dyspozycji warsztatu wynajmowane lub dzierżawione
1.	ogród	64,7	39,1	26,5
2.	plac do gier i zabaw	43,0	25,0	18,4
3.	sala gimnastyczna (hala sportowa)	50,3	23,7	27,8
4.	siłownia	28,4	22,1	6,3
5.	boisko	48,4	18,4	30,2
6.	basen do kąpieli	26,2	1,9	24,3
7.	kort tenisowy	3,9	0,7	3,2
8.	kręgielnia	8,2	0,0	8,2

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ wtz mogą korzystać z różnych rodzajów obiektów

** Wartość razem nie jest sumą obiektów, ponieważ wtz mogą posiadać i wynajmować określone obiekty jednocześnie

Prawie wszystkie wtz mają dostęp do Internetu (98,5%) i poczty elektronicznej (94,6%).

5. UCZESTNICZY WARSZTATÓW

5.1. Podstawowe dane dotyczące uczestników

Uczestnikami warsztatów według ustawy, mogą być osoby posiadające prawnie potwierdzony status niepełnosprawności, niezdolne do podjęcia pracy, co w praktyce oznacza osoby ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. Osoby niepełnosprawne, przyjmowane do warsztatu po 1 stycznia 1998 r., muszą ponadto posiadać w swoim orzeczeniu o niepełnosprawności wskazanie do uczestnictwa w terapii zajęciowej. Zgłoszenia osób niepełnosprawnych, które chcą uczestniczyć w warsztacie przyjmuje i zatwierdza jednostka zamierzająca utworzyć warsztat lub jednostka prowadząca warsztat.

Według stanu na dn. 31.12.2008 roku w 539 wtz znajdowało się **18.609 uczestników**, czyli średnio w jednym warsztacie przebywało 35 uczestników. Prawie dwie piąte (37,6%) osób niepełnosprawnych przebywających w wtz pod koniec 2008 roku, uczestniczyło w warsztatach od początku ich działalności.

Prawie wszystkie (96,2%) osoby niepełnosprawne przebywające w warsztatach pod koniec 2008 roku posiadały indywidualny program rehabilitacji.

Według informacji uzyskanych od kierowników 539 wtz, z rehabilitacji od początku istnienia warsztatów skorzystało 27.177 osób niepełnosprawnych.

Szczegółowe dane zostały przedstawione w tabeli 7.

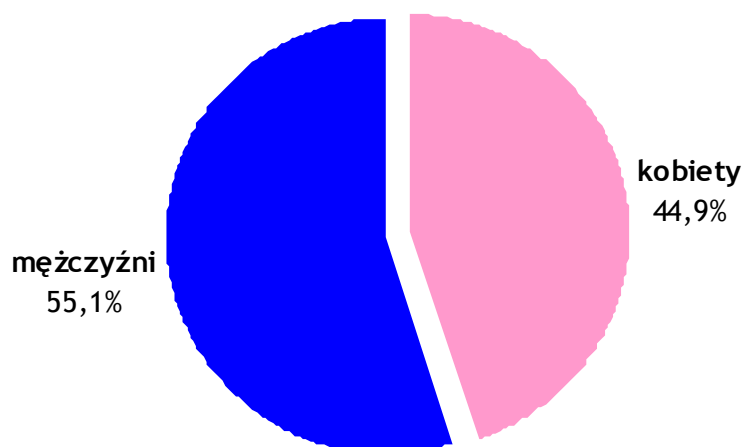
Tabela 7. Zestawienia liczby uczestników - stan na dzień 31.12.2008 roku

Lp.	Rodzaj zestawienia	Liczba uczestników
1.	Najmniejsza liczba uczestników w 1 wtz	15
2.	Największa liczba uczestników w 1 wtz	130
3.	Najczęstsza liczba uczestników w 1 wtz (w 135 wtz)	30
4.	Średnia liczba uczestników w 1 (w 539 wtz)	35
5.	Aktualna suma uczestników (w 539 wtz)	18.609
6.	Suma uczestników aktualnie przebywających w wtz, którzy uczestniczą w warsztatach od początku ich działalności	6.988 (37,6% z 18.609)
7.	Suma uczestników aktualnie przebywających w wtz, którzy posiadają indywidualny program rehabilitacji	17.909 (96,2% z 18.609)
8.	Suma wszystkich uczestników wtz, którzy korzystali z rehabilitacji od początku istnienia warsztatów	27.177

5.2. Dane społeczno - demograficzne uczestników

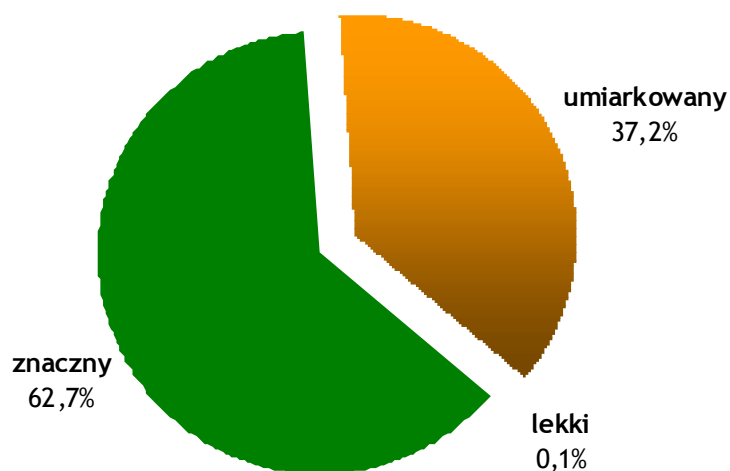
Wśród uczestników warsztatów przeważali mężczyźni, pod koniec 2008 roku stanowili oni 55,1% (wykres 5).

Wykres 5. Płeć uczestników wtz

Blisko 2/3 uczestników warsztatów (62,7%) to osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności. Przeszło jedna trzecia (37,2%) uczestników to osoby o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Uczestnicy o lekkim stopniu niepełnosprawności stanowiły znikomy odsetek uczestników (wykres 6).

Wykres 6. Stopień niepełnosprawności uczestników wtz

Osoby z upośledzeniem umysłowym, które jest głównym rodzajem dysfunkcji, stanowiły ponad połowę (56%) uczestników warsztatów terapii zajęciowej. Prawie dla jednej piątej (18,2%) uczestników warsztatów choroba psychiczna jest głównym rodzajem dysfunkcji, natomiast dysfunkcje narządów ruchu posiadała prawie jedna dziesiąta (9,4%) uczestników warsztatów (wykres 7).

Wykres 7. Główny rodzaj dysfunkcji uczestników wtz

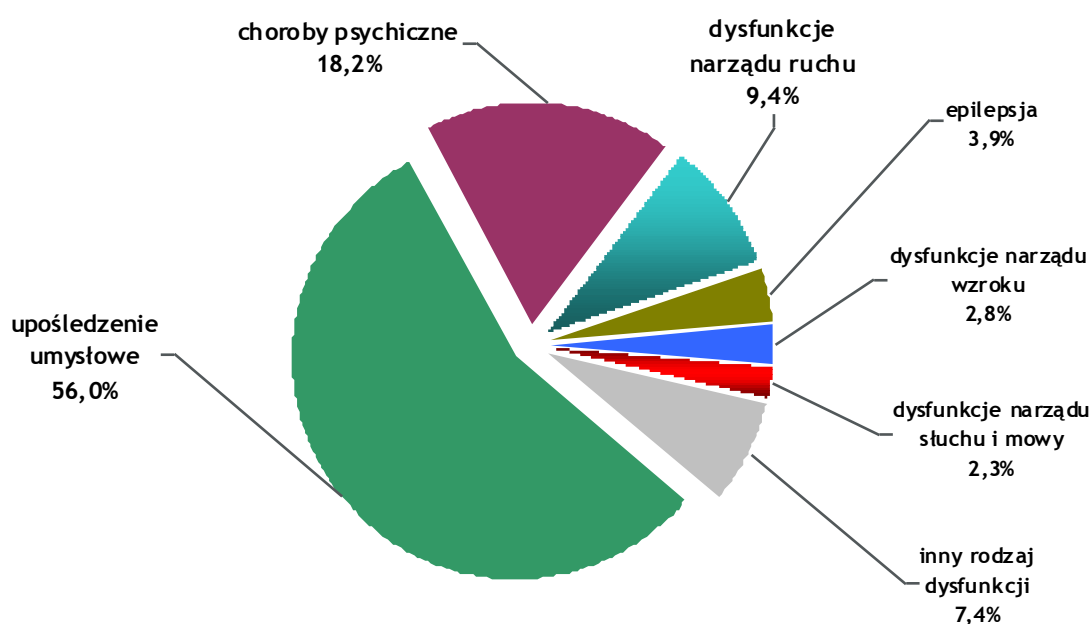

Tabela 8. Główny rodzaj dysfunkcji uczestników wtz według stopnia niepełnosprawności

Lp.	Główny rodzaj dysfunkcji	Stopień niepełnosprawności udział w %			Razem
		Znaczny	Umiarkowany	Lekki	
1.	upośledzenie umysłowe	60,3	39,7	0,0	100,0
2.	choroby psychiczne	56,0	44,0	0,0	100,0
3.	dysfunkcje narządu ruchu	62,5	37,5	0,0	100,0
4.	epilepsja	86,9	13,1	0,0	100,0
5.	dysfunkcje narządu wzroku	80,0	19,8	0,2	100,0
6.	dysfunkcje narządu słuchu i mowy	71,4	28,6	0,0	100,0
7.	inny rodzaj dysfunkcji	74,9	25,0	0,1	100,0
Ogółem:		62,7	37,2	0,1	100,0

Zdecydowana większość (82,5%) uczestników wtz posiada stałe orzeczenie o niepełnosprawności. Jedna szоста (17,5%) uczestników posiada orzeczenie o niepełnosprawności wydane na czas określony.

Szczegółowe dane są zaprezentowane w tabeli 9.

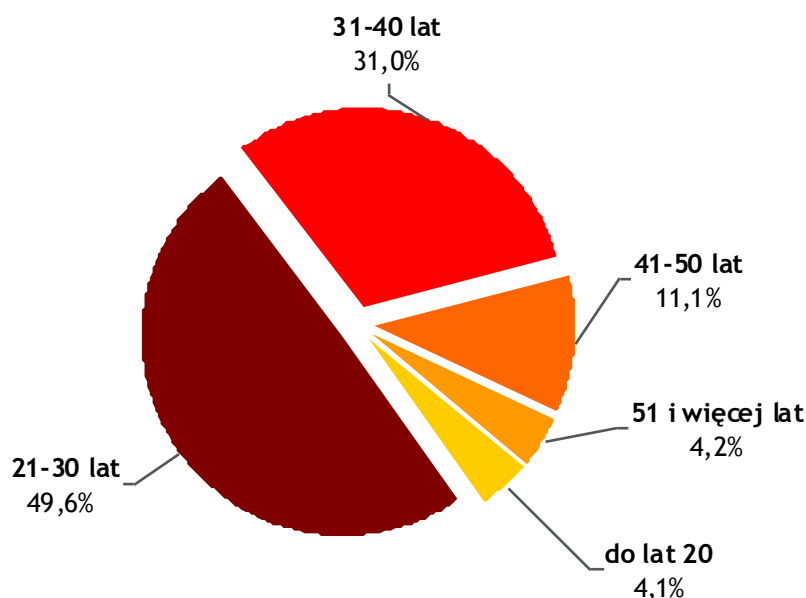
Tabela 9. Trwałość posiadanego orzeczenia uczestników wtz

Lp.	Posiadanane orzeczenia	Wskazania w %
1.	orzeczenie stałe (trwałe)	82,5
2.	orzeczenie na czas określony (okresowe)	17,5
Razem:		100,0

Analiza jakościowych wyników badania pokazała, iż w percepcji części badanych ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, zawiera zapisy sugerujące działania oraz odnoszące się do osób wyłącznie z niepełnosprawnością ruchową. Kierownicy wtz w części jakościowej badania formułowali zarzuty dotyczące niedostosowania przepisów ustawy do innych schorzeń niż niepełnosprawność ruchowa. Niestety nie udało się uzyskać informacji co mieli na myśli respondenci formułując ten zarzut.

Osoby niepełnosprawne w wieku od 21 do 30 lat w 2008 roku stanowiły połowę (49,6%) uczestników warsztatów terapii zajęciowej. Prawie jedna trzecia (31%) uczestników była w wieku od 31 do 40 lat. Co dziewiąty (11,1%) uczestnik warsztatów był w średnim wieku - od 41 do 50 lat. Osoby młode do 20 lat stanowiły niewielką grupę uczestników wtz - 4,1% (wykres 8).

Wykres 8. Wiek uczestników wtz

Największa grupa (36%) uczestników warsztatów terapii zajęciowej posiada wykształcenie podstawowe i gimnazjalne (w tym wykształcenie specjalne stanowi aż 77,3%). Drugą pod względem liczebności grupę (26,6%) stanowiły osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (w tym wykształcenie specjalne stanowi 79,6%). Absolwenci szkół życia to jedna piąta (20,8%) wszystkich uczestników wtz. Osoby niepełnosprawne z wykształceniem średnim i wyższym stanowili niespełna 5% uczestników. Taki sam odsetek uczestników nie uczęszczało do żadnej szkoły.

Niskie wykształcenie osób niepełnosprawnych może negatywnie wpływać na możliwości skutecznej aktywizacji zawodowej.

Szczegółowe dane zostały zaprezentowane w tabeli 10.

Tabela 10. Poziom wykształcenia uczestników wtz

Lp.	Poziom wykształcenia	struktura w %
1.	wyższe, w tym licencjat	0,4
2.	średnie zawodowe łącznie z policealnym	1,9
3.	średnie ogólnokształcące	2,4
4.	zasadnicze zawodowe	26,6
4a.	<i>odsetek wykształcenia specjalnego w zasadniczym zawodowym</i>	<i>79,6</i>
5.	gimnazjalne, podstawowe	36,0
5a.	<i>odsetek wykształcenia specjalnego w gimnazjalnym, podstawowym</i>	<i>77,3</i>
6.	niepełne podstawowe	6,9
6a.	<i>odsetek wykształcenia specjalnego w niepełnym podstawowym</i>	<i>76,7</i>
7.	absolwenci szkoły życia	20,8
8.	brak wykształcenia (nie uczęszczał do szkoły)	5,0
Razem:		100,0

5.3. Miejsca zamieszkania i dowóz uczestników

Większość (60,9%) uczestników warsztatów terapii zajęciowej w 2008 roku korzystała z dowozu zapewnianego przez warsztaty. Prawie co trzeci uczestnik (29,4%) sam docierał na zajęcia warsztatowe. Co dziesiąty (9,7%) uczestnik odprowadzany był do warsztatów przez rodzinę lub opiekunów.

Wyniki badania jakościowego potwierdzają wyniki badania ilościowego. Duża grupa badanych biorących udział w indywidualnych wywiadach pogłębionych deklarowała, iż osoby niepełnosprawne uczestniczące w zajęciach wtz korzystają z możliwości bezpłatnego transportu z i do warsztatu. Badani mówili, iż jest to konieczna i niezbędna forma pomocy niepełnosprawnym, głównie ze względu na możliwość szybkiego i bezpiecznego dotarcia osoby niepełnosprawnej do warsztatu.

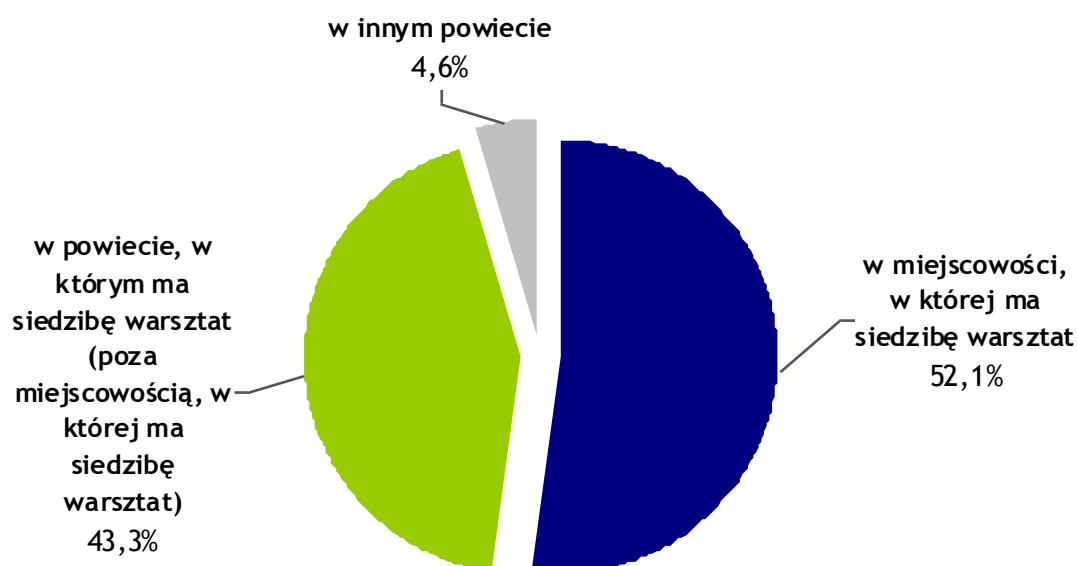
Dokładne dane przedstawiono w tabeli 11.

Tabela 11. Sposób dowożenia uczestników wtz

Lp.	Sposób dowożenia	struktura w %
1.	uczestnicy wtz, którzy korzystają z dowozu zapewnianego przez wtz	60,9
2.	uczestnicy wtz, których dowozi/odprowadza rodzina lub opiekunowie	9,7
3.	uczestnicy wtz, którzy sami dojeżdżają/dochodzą do warsztatu (np. transportem publicznym)	29,4
Razem:		100,0

Ponad połowa (52,1%) uczestników warsztatów terapii zajęciowej w 2008 roku zamieszkiwała w tej samej miejscowości, w której siedzibę ma warsztat. 43,3% uczestników mieszkała poza miejscowością, w której siedzibę ma warsztat ale w tym samym powiecie. Poza powiatem, w którym ulokowany jest wtz mieszkało 4,6% uczestników (wykres 9).

Wykres 9. Miejsce zamieszkania uczestników wtz

Zdecydowana większość (89,2%) osób niepełnosprawnych uczestniczących w warsztatach terapii zajęciowej mieszkała w domu rodziny lub opiekuna prawnego. 6,1% uczestników wtz mieszkało w mieszkaniach samodzielnych.

Dane zawiera tabela 12.

Tabela 12. Miejsce stałego pobytu uczestników wtz

Lp.	Miejsce zamieszkania	struktura w %
1.	w domu rodziny lub opiekuna prawnego	89,2
2.	mieszkanie samodzielne (niezależnie od formy prawnej mieszkania)	6,1
3.	DPS, Dom Stałego Pobytu, itp.	3,7
4.	w mieszkaniach chronionych	0,2
5.	w domu stałego pobytu (dom rehabilitacyjno- opiekuńczy i inne)	0,2
6.	pozostałe miejsca stałego pobytu	0,6
Razem:		100,0

5.4. Długość pobytu i zdolność do samoobsługi uczestników

Analiza danych wskazuje, że rotacja uczestników wtz występuje w niewielkim zakresie. W grupie warsztatów, które powstały do 2005 r. 80% uczestników przebywało w wtz powyżej 3 lat, w tym od 3 do 6 lat 44% uczestników, a powyżej 6 lat 36,3% uczestników. Sytuacja ta jest niepokojąca. Niestety nie dysponujemy informacjami co tak naprawdę jest przyczyną takiego stanu rzeczy.

Zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, rada programowa dokonuje okresowej oceny indywidualnych postępów rehabilitacji uczestników warsztatów zajmując stanowisko dotyczące osiągniętych wyników rehabilitacji. W zależności od indywidualnych wyników rehabilitacji rada programowa decyduje: o podjęciu zatrudnienia „w warunkach pracy chronionej lub na przystosowanym stanowisku pracy” lub określa potrzebę skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia (w przypadku złych rokowań, co do możliwości osiągnięcia postępów w dalszej rehabilitacji). Decyzją rady programowej uczestnik może otrzymać opinię zalecającą dalsze pozostanie w warsztacie w przypadku pozytywnych rokowań na postępy w dalszej rehabilitacji, „okresowego braku możliwości podjęcia zatrudnienia lub okresowego braku możliwości skierowania osoby niepełnosprawnej do ośrodka wsparcia”.

Dane zawiera tabela 13.

Tabela 13. Czas pobytu w warsztacie uczestników wtz

Lp.	Czas pobytu w warsztacie	uczestnicy w %
1.	Od 3 do 6 lat*	44,0
2.	powyżej 6 lat**	36,3

* W zestawieniu uwzględniono wtz, które istnieją od 2005 roku lub dłużej

** W zestawieniu uwzględniono wtz, które istnieją od 2002 roku lub dłużej

Kierownicy wtz odnosili się również do zakresu zdolności uczestników do samoobsługi. Prawie dwie trzecie (63,7%) uczestników warsztatów potrzebowało pomocy psychologicznej. Jedna piąta (19,2%) uczestników potrzebowało pomocy w zakresie mycia się, a jedna siódma (15%) w zakresie ubierania się. 7,3% uczestników potrzebowało pomocy przy załatwiania czynności fizjologicznych, a 6% podczas spożywania posiłku.

Tabela 14. Zdolność do samoobsługi uczestników wtz

Lp.	Rodzaj koniecznej pomocy	Udział uczestników w %
1.	psychologiczna	63,7
2.	w zakresie mycia się	19,2
3.	w zakresie ubierania się	15,0
4.	w zakresie załatwiania czynności fizjologicznych	7,3
5.	w zakresie spożywania posiłku	6,0

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ uczestnicy mogą potrzebować jednocześnie różnego rodzaju pomocy

5.5. Nabór uczestników wtz

Kierowników warsztatów terapii zajęciowej poproszono o wskazanie trzech najważniejszych kryteriów (z dziewięciu), jakimi kierują się podczas naboru uczestników. Okazuje się, że o przyjęciu osoby niepełnosprawnej do wtz decyduje przede wszystkim kolejność zgłoszeń (68,5%), ale przyjmuje się przede wszystkim takich uczestników, którzy roszą nadzieję na pozytywną rehabilitację (64,4%). W jednej trzeciej (34,7%) warsztatów wskazano również jako ważne kryterium przyjęcia miejsce zamieszkania. Istotne przy naborze uczestników było również dodatkowe wskazanie z Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie (29,5%).

Przeszło jedna czwarta (27,3%) wtz przyznała, że przyjmuje przede wszystkim osoby niepełnosprawne, które mają podobny rodzaj schorzenia co uczestnicy wtz.

Dane przedstawiono w tabeli 15.

Tabela 15. Kryteria naboru nowych uczestników wtz

Lp.	Kryteria naboru nowych uczestników	wtz w %
1.	o przyjęciu osoby niepełnosprawnej do wtz decyduje przede wszystkim kolejność zgłoszeń	68,5
2.	przyjmuje się przede wszystkim takich uczestników, którzy roszą nadzieję na pozytywną rehabilitację	64,4
3.	o przyjęciu osoby niepełnosprawnej decyduje przede wszystkim miejsce zamieszkania	34,7
4.	przyjmuje się przede wszystkim takich uczestników, którzy mają dodatkowe wskazanie z Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie	29,5
5.	przyjmuje się przede wszystkim takich uczestników, którzy mają podobny rodzaj schorzenia	27,3
6.	przyjmuje się przede wszystkim takich uczestników, których rodziny są w bardzo trudnej sytuacji materialnej i mieszkaniowej	9,8
7.	o przyjęciu osoby niepełnosprawnej do wtz decyduje przede wszystkim wysoki stopień samodzielności (w tym samoobsługa)	9,6
8.	przyjmuje się przede wszystkim osoby niepełnosprawne związane z jednostką organizacyjną wtz	9,5
9.	przyjmuje się przede wszystkim osoby niepełnosprawne, najbardziej poszkodowane	7,8

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli udzielić jednocześnie trzech odpowiedzi

Analiza danych jakościowych pokazała, iż proces naboru uczestników do wtz odbywa się według zapisów określonych w ustawie: wszyscy uczestnicy wtz posiadają zapis w orzeczeniu dotyczący wskazania do uczestnictwa w terapii zajęciowej.

Dodatkowo, w większości warsztatów terapii zajęciowej oprócz kryteriów formalnych (orzeczenie o niepełnosprawności ze skierowaniem na warsztaty) stosuje się również kryteria wewnętrzne mające na celu stworzenie homogenicznej grupy uczestników warsztatów. Kierownicy wtz deklarowali, iż na warsztaty przyjmowane są osoby z określoną dysfunkcją. Ponadto w wielu wtz stosuje się półroczne okresy próbne dla uczestników, tak, aby sprawdzić ich zdolność dostosowania się do środowiska warsztatu oraz umiejętności grupy warsztatowej. Nieliczni badani wskazują na konieczność profilowania warsztatu ze względu na niedostosowanie infrastruktury do wymogów, które niesie za sobą uczestnictwo w warsztatach np. osób niepełnosprawnych ruchowo.

Badani oceniając profilowany system organizacji warsztatów nie formułowali zastrzeżeń wobec tego rodzaju formuły warsztatów. Zdaniem badanych wąska specyfikacja warsztatów pozwala na stosowanie określonych rodzajów terapii, dostosowanych do rodzaju oraz głębokości dysfunkcji osoby niepełnosprawnej, a co za tym idzie osiągnięcie większych efektów w rehabilitacji społeczno - zawodowej.

Wg stanu na koniec 2008 roku 462 warsztaty terapii zajęciowej wskazały, że w ich wtz jest kolejka osób niepełnosprawnych oczekujących na wolne miejsce w warsztacie (w sumie 2.449 osób), co oznacza średnio 5 kandydatów na wtz.

Dane przedstawiono w tabeli 16.

Tabela 16. Liczba oczekujących kandydatów do wtz

Lp.	Rodzaj zestawienia	Liczba kandydatów
1.	Liczba wtz, które podały stan oczekujących kandydatów	462 (85,7%)
2.	Średnia liczba oczekujących kandydatów (w 462 wtz)	5
3.	Suma oczekujących kandydatów (w 462 wtz)	2.449

Połowa (50,5%) kierowników warsztatów terapii zajęciowej przyznała, że w prowadzonych przez nich placówkach stosuje się okres próbny dla nowoprzyjętych osób niepełnosprawnych. Średni czas trwania takiego okresu wynosi 3 miesiące, ale okres ten w poszczególnych warsztatach trwać może od 1 do 12 miesięcy.

Dane przedstawiono w tabeli 17.

Tabela 17. Długość okresu próbnego dla nowoprzyjętych uczestników wtz *

Lp.	Długość okresu próbnego	wtz w %
1.	1 miesiąc	31,6
2.	2 miesiące	5,1
3.	3 miesiące	46,3
4.	4 - 5 miesięcy	1,5
5.	6 miesięcy	8,1
6.	7 - 12 miesięcy	7,4
	Średnia	3 miesiące
	Razem	100,0

* Na pytanie odpowiadały tylko 272 wtz, które stosują okres próbny dla nowoprzyjętych uczestników

479 wtz (czyli 88,9% wtz biorących udział w badaniu) wskazało, że w 2008 roku odeszło od nich w sumie **2.221 uczestników**.

Optymistycznym wydaje się być fakt, iż najczęstszą przyczyną opuszczenia warsztatu w 2008 roku było podjęcie pracy przez uczestnika (22,2%). Jedna szóstka (15,9%) opuszczających wtz uczyniła to z powodu problemów zdrowotnych. Jedna dziesiąta (10,2%) uczestników, którzy opuścili warsztaty nie podała przyczyny takiej decyzji.

Szczegółowe dane zawarte są w tabeli 18.

Tabela 18. Przyczyny odejścia uczestników z wtz w 2008 roku*

Lp.	Przyczyny opuszczenia warsztatu	uczestnicy w %
1.	z powodu podjęcia pracy	22,2
2.	z powodu pogorszenia się stanu zdrowia	15,9
3.	z przyczyn dyscyplinarnych	6,9
4.	z powodu braku postępów w rehabilitacji	6,4
5.	z powodu zmiany miejsca zamieszkania	5,4
6.	z powodu zgonu	4,2
7.	z powodu przejścia do innego wtz	3,7
8.	z powodu utraty lub zmiany orzeczenia o niepełnosprawności	2,2
9.	z powodu podjęcia nauki	1,6
10.	z powodu utraty możliwości dojazdu do wtz	0,7
11.	bez podania przyczyny	10,2
12.	pozostałe przyczyny opuszczania warsztatu	20,5
Razem		100,0

* Na pytanie odpowiadały tylko 479 wtz, z których odeszli uczestnicy w 2008 roku

6. PODEJMOWANIE PRACY PRZEZ UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW

Działalność warsztatów ma na celu zarówno prowadzenie rehabilitacji społecznej jak i zawodowej. Jednym z wyznaczników skuteczności prowadzonej terapii (rehabilitacji) jest podejmowanie pracy przez uczestników warsztatów. Opuszczanie placówek wtz oraz rozpoczynanie pracy na otwartym, chronionym rynku pracy jest najbardziej pożądanym, docelowym efektem terapii.

Na mocy ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych:

- a. „rehabilitacja zawodowa ma na celu ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskanie i utrzymanie odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego przez umożliwienie jej, korzystania z poradnictwa zawodowego, szkolenia zawodowego oraz pośrednictwa pracy”,
- b. „(...) ma na celu umożliwianie osobom niepełnosprawnym uczestnictwa w życiu społecznym”.

Wyniki badania jakościowego pokazały, iż zdaniem kierowników warsztatów, osoby niepełnosprawne są pozytywnie nastawione do zajęć prowadzonych przez wtz. Chętnie przychodzą na zajęcia, które dają im satysfakcję oraz podnoszą samoocenę (możliwość porównywania się do innych osób o podobnym stopniu niepełnosprawności). Chęć podejmowania pracy przez uczestników wtz jest uzależniona od indywidualnej sytuacji życiowej, w tym materialnej. Z analizy wypowiedzi osób badanych wynika, iż uczestnicy warsztatów tym chętniej rozważają możliwość pójścia do pracy, im więcej pokazuje się im sukcesów ich poprzedników. Istnieje również grupa obawiających się utraty poczucia bezpieczeństwa, jakie niesie ze sobą przebywanie w warsztacie.

Jak pokazała analiza wyników badania jakościowego część uczestników badania (kierowników wtz) deklaruje współpracę z pracodawcami. Badani jako formy współpracy wymieniają: praktyki u pracodawców (McDonald's, KFC), współpracę z zakładami pracy chronionej (wycieczki do zakładów, praktyki), współpracę z zakładami aktywności zawodowej oraz fundacjami (korzystanie z pomocy doradców zawodowych) jak również współpracę ze spółdzielniami, przy których działają wtz (drobne prace na rzecz spółdzielni np. pranie). Część

badanych zaznacza, iż prowadzi cykliczne wyjścia do zakładów pracy chronionej, tak, aby uczestnicy warsztatów zapoznali się z wykonywaną tam pracą, ale dotychczas nie przyniosło to pozytywnych rezultatów połączonych z zatrudnieniem.

Blisko dwie trzecie (62%) badanych wtz prowadzi rejestr uczestników podejmujących pracę.

Według deklaracji kierowników wtz dotychczas pracę podjęło **2.032** osoby niepełnosprawne, czyli **średnio 6** osób na wtz. Należy zaznaczyć że te dane dotyczą jedynie 334 wtz, które prowadzą rejestr uczestników podejmujących pracę od chwili rozpoczęcia działalności.

Dwie czwarte (39,5%) kierowników wtz przyznała, że uczestnikom prowadzonym przez nich warsztatów składane były propozycje podjęcia pracy w 2008 roku. Propozycje takie najczęściej były składane bezpośrednio przez firmy z otwartego rynku pracy (51,6%). Oferty pracy służyły do uczestników warsztatów również od powiatowych urzędów pracy (24,4%), zakładów aktywności zawodowej (22,5%), zakładów pracy chronionej (20,2%) oraz innych instytucji rynku pracy (21,1%). Dane przedstawia tabela 19.

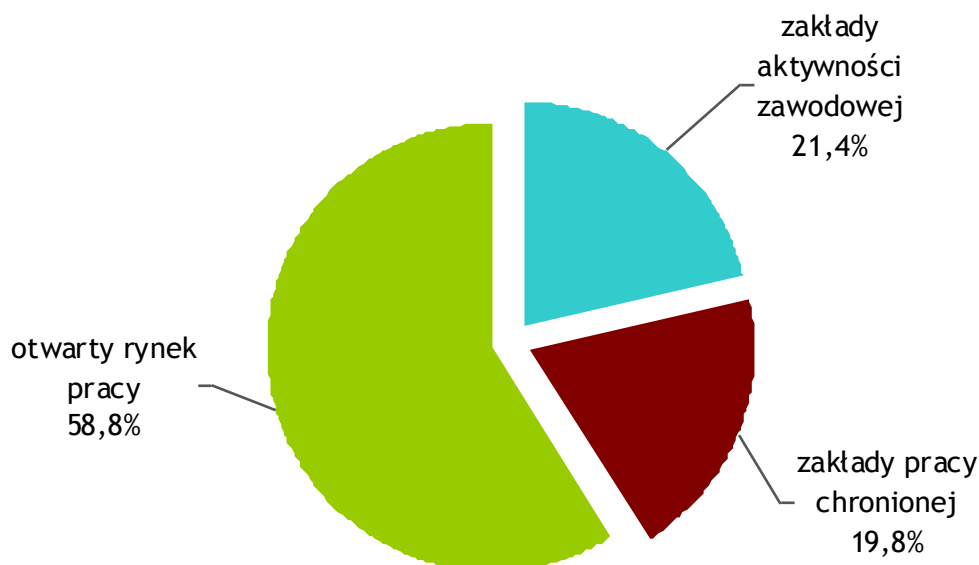
Tabela 19. Podmioty składające propozycje pracy uczestnikom wtz w 2008 roku *

Lp.	Rodzaj instytucji	% wtz
1.	bezpośrednio firmy z otwartego rynku pracy	51,6
2.	pup (powiatowy urząd pracy)	24,4
3.	bezpośrednio zaz (zakład aktywności zawodowej)	22,5
4.	bezpośrednio zpch (zakłady pracy chronionej)	20,2
5.	inne instytucje rynku pracy	21,1

* Na pytanie odpowiadały tylko 213 wtz, których uczestnikom składane były propozycje podjęcia pracy w 2008 roku

W 2008 roku uczestnicy 258 wtz (47,9% biorących udział w badaniu) podjęli pracę. W sumie pracę podjęło **723** uczestników w tym: na otwartym rynku pracy 425 uczestników, w zakładach aktywności zawodowej 155 uczestników oraz w zakładach pracy chronionej 143 uczestników (wykres 10).

Wykres 10. Miejsca podejmowania pracy przez uczestników wtz w 2008 roku

Osoby niepełnosprawne z upośledzeniem umysłowym to najliczniejsza grupa uczestników wtz i osoby z tą dysfunkcją najczęściej podejmowały pracę w 2008 roku. Warte uwagi jest, że uczestnicy wtz najczęściej podejmowali pracę na otwartym rynku pracy, nawet wspomniane osoby z upośledzeniem umysłowym, czy chorobami psychicznymi. Zakłady pracy chronionej oraz zakłady aktywności zawodowej w sumie dostarczyły mniej miejsc pracy uczestnikom warsztatów niż firmy działające na rynku otwartym.

Szczegółowe dane przedstawiane zostały w tabeli 20.

Tabela 20. Główny rodzaj dysfunkcji uczestników wtz według miejsca podejmowania pracy przez uczestników wtz w 2008 roku*

Lp.	Główny rodzaj dysfunkcji	Ogółem Liczba osób	Rodzaj zakładu pracy Liczba osób		
			zakłady aktywności zawodowej	zakłady pracy chronionej	otwarty rynek pracy
1.	upośledzenie umysłowe	450	120	87	243
2.	choroby psychiczne	122	16	22	84
3.	dysfunkcje narządu ruchu	63	9	19	35
4.	dysfunkcje narządu wzroku	20	3	5	12
5.	epilepsja	18	2	5	11
6.	dysfunkcje narządu słuchu i mowy	9	1	1	7
7.	pozostałe rodzaje dysfunkcji	41	4	4	33
Razem		723	155	143	425

* Na pytanie odpowiadały tylko 258 wtz, w których uczestnicy podejmowali pracę w 2008 roku i które znały miejsca podejmowania pracy przez uczestników

Kierownicy wtz ocenili na podstawie własnych obserwacji ilu obecnych uczestników warsztatów może podjąć pracę (stan 31.12.2008). Ich zdaniem prawie jedna trzecia (31,5%) uczestników wtz może podjąć zatrudnienie. Głównie chodzi o pracę pod bezpośrednim nadzorem innego pracownika oraz pracę samodzielną, po uprzednim specjalistycznym przeszkoleniu (wykres 11). Według kierowników wtz 24,4% uczestników może podjąć pracę na chronionym rynku pracy, a na otwartym rynku pracy 7,1% uczestników.

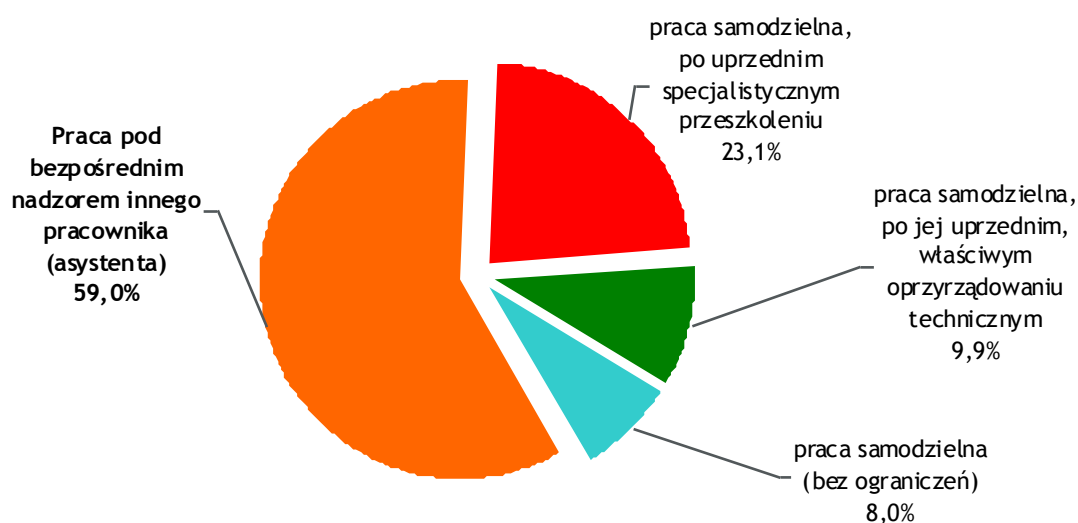
Dane szczegółowe zawiera tabela 21.

Tabela 21. Rodzaj pracy, którą, w opinii kierowników, mogą podjąć uczestnicy wtz według rodzaju rynku pracy (stan na 31.12.2008)*

Lp.	Rodzaj pracy	Ogółem		Rodzaj rynku pracy			
				chroniony rynek pracy		otwarty rynek pracy	
		Liczba osób	Wskazania w % (z ogółu uczestników)	Liczba osób	Wskazania w % (z ogółu uczestników)	Liczba osób	Wskazania w % (z ogółu uczestników)
1.	pracę samodzielną (bez ograniczeń)	469	2,5	282	1,5	187	1,0
2.	pracę samodzielną, po uprzednim specjalistycznym przeszkoleniu	1.353	7,3	978	5,3	375	2,0
3.	pracę samodzielną, po jej uprzednim, właściwym oprzyrządowaniu technicznym	581	3,1	436	2,3	145	0,8
4.	Pracę pod bezpośrednim nadzorem innego pracownika (asystenta)	3.458	18,6	2.839	15,3	619	3,3
Razem		5.861	31,5	4.535	24,4	1.326	7,1

* Na pytanie odpowiedziały 504 wtz

Wykres 11. Rodzaj pracy, którą, w opinii kierowników, mogą podjąć uczestnicy wtz

Najczęstszą przyczyną (86,3%) sytuacji, w której uczestnik przygotowany do podjęcia zatrudnienia nie uzyskał pracy był brak ofert. Poważnym czynnikiem ograniczającym podejmowanie pracy przez uczestników wtz była też obawa rodziny (61,2%) lub samego uczestnika (44,8%) przed podjęciem pracy. Brak miejsc w zakładach aktywności zawodowej również w poważnym stopniu ograniczał możliwość podjęcia pracy (35,6%).

Dane szczegółowe zawiera tabela 22.

Tabela 22. Przyczyny sytuacji, kiedy uczestnik przygotowany do podjęcia zatrudnienia nie uzyskał pracy w 2008 roku *, **

Lp.	Przyczyny	uczestnicy w %
1.	brak ofert pracy	86,3
2.	obawa rodziny przed podjęciem pracy	61,2
3.	obawa uczestnika przed podjęciem pracy	44,8
4.	brak miejsca w zaz	35,6
5.	brak zaz w mieście i bliskiej okolicy/trudności z dojazdem do dalszych okolic	8,5
6.	obawa przed utratą renty/świadczeń	3,0
7.	niechęć, obawy pracodawców przed zatrudnieniem niepełnosprawnego	2,4
8.	przeciwwskazania zdrowotne	2,0
9.	brak odpowiednio przygotowanych stanowisk pracy	1,0
10.	brak asystentów/opiekunów osoby niepełnosprawnej	0,6
11.	zniechęcenie kandydata w rozmowie kwalifikacyjnej	0,4
12.	brak wykształcenia	0,2
13.	zmiana sytuacji rodzinnej uczestnika	0,2
14.	pobyty w zakładzie karnym	0,2

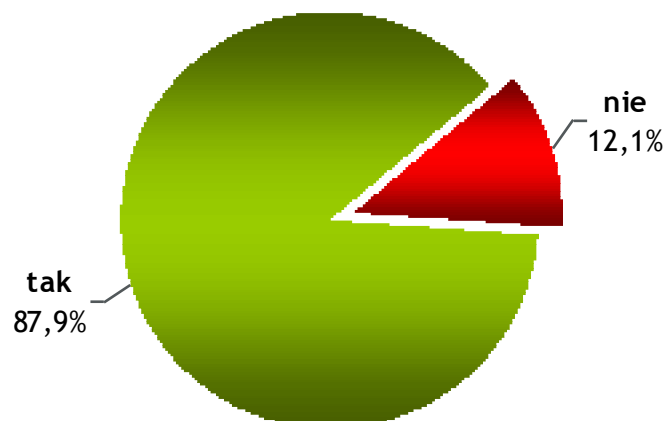
* Na pytanie odpowiadały tylko 505 wtz

** Respondenci z kafeterii odpowiedzi wybierali maksimum 3 najważniejsze powody

Obecnie **1.826 uczestników** z 390 wtz poszukuje pracy. Stanowi to 9,8% ogółu wszystkich uczestników.

Zdecydowana większość (87,9%) wtz udziela pomocy uczestnikom warsztatów w poszukiwaniu pracy (wykres 12).

Wykres 12. Pomoc ze strony wtz uczestnikom w poszukiwaniu pracy

Wyniki badania pokazały różnorodne sposoby pomagania uczestnikom warsztatów przez ich wtz. Najczęściej pomoc polega na przygotowaniu dokumentów takich jak CV czy list motywacyjny (85,4%) oraz na szukaniu i wyborze oferty pracy (78,1%). Prawie dwie trzecie warsztatów pomagając uczestnikom warsztatów w znalezieniu pracy nawiązuje kontakt z pracodawcą (62,9%) czy też pomaga w zarejestrowaniu się w urzędzie pracy (62,2%). Ponad połowa (53,6%) warsztatów udzielających pomocy uczestnikom w znalezieniu pracy pisze uczestnikom rekomendacje, natomiast 45,6% wtz pomaga w znalezieniu i przeprowadzeniu dodatkowego szkolenia specjalistycznego.

Dane zawarto w tabeli 23.

Tabela 23. Forma udzielanej uczestnikom przez wtz pomocy w znalezieniu pracy *, **

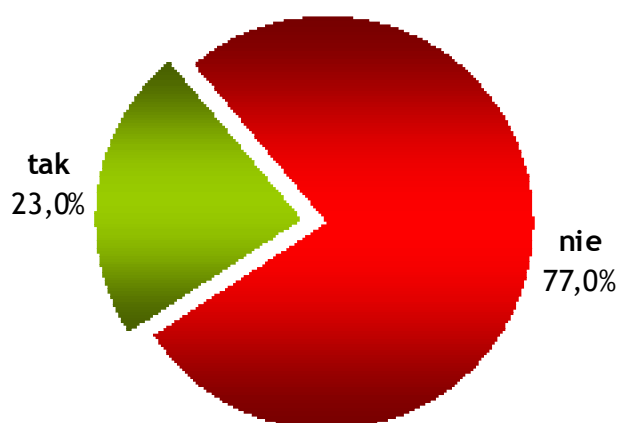
Lp.	Forma udzielanej pomocy	wtz w %
1.	pomoc w przygotowaniu dokumentów niezbędnych do zatrudnienia (CV, list motywacyjny)	85,4
2.	pomoc w szukaniu i wyborze oferty pracy	78,1
3.	pomoc w nawiązaniu kontaktu z pracodawcą	62,9
4.	pomoc w zarejestrowaniu się w urzędzie pracy	62,2
5.	pomoc w postaci napisania dla uczestnika rekomendacji przez wtz	53,6
6.	pomoc w postaci znalezienia i przeprowadzenia dodatkowego szkolenia specjalistycznego	45,6
7.	pomoc w adaptacji w pierwszym okresie po podjęciu zatrudnienia	26,2
8.	praktyki zawodowe, warsztaty, szkolenia	8,4
9.	angażowanie doradców zawodowych/trenerów pracy	2,7
10.	indywidualne rozmowy z pracodawcami	1,3
11.	praca z rodzinami	0,8
12.	pomoc psychologiczna	0,2
13.	zatrudnienie wspomagane	0,2

* Na pytanie odpowiedziały tylko 474 wtz, które udzielają pomocy w znalezieniu pracy

** Respondenci z kafeterii odpowiedzi wybierali maksimum 3 najczęściej stosowane formy pomocy

Prawie jedna czwarta (23%) warsztatów w ramach rehabilitacji zawodowej organizuje staże dla uczestników wtz w zakładach pracy (wykres 13). W 2008 roku w 124 wtz, które przyznały, że organizowały taki staż, 713 osób niepełnosprawnych odbyło staż w zakładzie pracy (czyli średnio 6 osób na wtz).

Wykres 13. Organizowanie staży dla uczestników wtz w zakładach pracy

7. PRACOWNICY WARSZTATÓW

Według 535 wtz, które udzieliły informacji na temat stanu zatrudnienia, na koniec 2008 roku było zatrudnionych na umowę o pracę **7.397 pracowników**, czyli średnio 14 pracowników na wtz.

Ponad połowa (55,8%) etatowych pracowników wtz posiadała wykształcenie wyższe, a przeszło jedna trzecia (36,3%) wykształcenie średnie i policealne. Jedna trzecia (7,9%) pracowników wtz posiadała wykształcenie zasadnicze zawodowe lub podstawowe.

Tabela 24. Poziom wykształcenia pracowników etatowych wtz (stan na dzień 31.12.2008)

Lp.	Poziom wykształcenia	struktura wykształcenia w %
1.	wyższe, w tym licencjat	55,8
2.	średnie zawodowe oraz policealne	31,8
3.	średnie ogólnokształcące	4,5
4.	zasadnicze zawodowe	6,3
5.	gimnazjalne, podstawowe	1,6
Razem:		100,0

W sumie przebadane wtz wskazały, że posiadały 6.166,5 etatów, czyli średnio 11,5 etatu na wtz. Oznacza to, że część pracowników warsztatów było zatrudnionych na niepełny etat.

Tabela 25. Warsztaty zatrudniające pracowników na umowę o dzieło i umowę zlecenie (stan na dzień 31.12.2008)

Lp.	Liczba pracowników	wtz w %
1.	Brak takich pracowników	63,3
2.	1 pracownik	20,8
3.	2 pracowników	10,8
4.	3 i więcej pracowników	5,2
Razem		100,0

Większość (63,3%) wtz nie posiada pracowników zatrudnianych w innej formie niż umowa o pracę, w pozostałych 198 wtz na koniec 2008 roku zatrudnionych na umowę o dzieło lub zlecenie było **335 pracowników**.

Ponad dwie trzecie pracowników etatowych wtz stanowili pracownicy merytoryczni związani z rehabilitacją uczestników. Pracownicy ci byli głównie zatrudnieni na stanowisku instruktor terapii zajęciowej (70,2%). Ponadto w wtz pracownicy merytoryczni zajmują stanowiska psychologa (9,3%), rehabilitanta (8,9%) oraz specjalisty ds. rehabilitacji lub rewalidacji (4,1%).

Dane są w tabeli 26.

Tabela 26. Stanowiska pracowników merytorycznych wśród pracowników wszystkich wtz (stan na dzień 31.12.2008)

Lp.	Stanowisko / specjalizacja	udział pracowników w %
1.	instruktor terapii zajęciowej (terapeuta zajęciowy)	70,2
2.	psycholog	9,3
3.	rehabilitant	8,9
4.	specjalista ds. rehabilitacji lub rewalidacji	4,1
5.	pracownik socjalny	3,5
4.	instruktor zawodu	3,3
5.	doradca zawodowy	0,7
Razem:		100,0

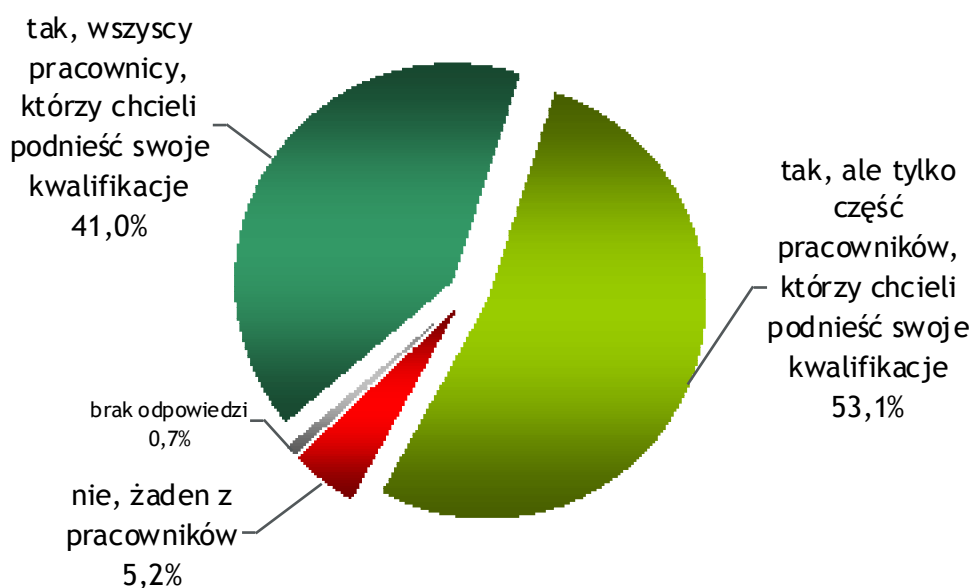
Prawie wszystkie (98,3%) wtz mają w kadrze instruktorów terapii zajęciowej. Ponadto w zdecydowanej większości placówek są również psychologowie (85,7%) i rehabilitanci (75,9%). Stanowisko doradcy zawodowego rzadko występuje w wtz (6,3%), co może wpływać na niski współczynnik podejmowania pracy wśród uczestników.

Tabela 27. Występowanie określonych stanowisk pracowników merytorycznych w wtz (stan na dzień 31.12.2008)

Lp.	Stanowisko / specjalizacja	Liczba wtz	wtz w %
1.	instruktor terapii zajęciowej (terapeuta zajęciowy)	530	98,3
2.	psycholog	462	85,7
3.	rehabilitant	409	75,9
4.	specjalista ds. rehabilitacji lub rewalidacji	168	31,2
5.	pracownik socjalny	175	32,5
4.	instruktor zawodu	92	17,1
5.	doradca zawodowy	34	6,3

Prawie wszystkie (94,1%) wtz zadeklarowały, że w 2008 roku pracownicy merytoryczni mający bezpośredni wpływ na rehabilitację społeczną i zawodową uczestników doskonalili swoje umiejętności zawodowe. Jednakże tylko w połowie (53,1%) warsztatów kwalifikacje podnieśli wszyscy pracownicy, którzy wykazali zainteresowanie doskonaleniem swoich umiejętności (wykres 14).

Wykres 14. Doskonalenie umiejętności zawodowych przez pracowników wtz w 2008 roku

Najbardziej popularne tematy szkoleń w 2008 roku, wskazane przez przynajmniej jedną trzecią wtz to funkcjonowanie konkretnych pracowni (np. artystyczne, plastyczne, techniczne, rękodzieła, muzyczno-teatralne itp.), aspekty prawne funkcjonowania wtz (przepisy, dokumentacja) oraz programy Unii Europejskiej.

Kierownicy warsztatów terapii zajęciowej wskazali również tematy szkoleń, które są potrzebne ich pracownikom. Największe zapotrzebowanie jest na szkolenia związane z nowymi formami terapii osób niepełnosprawnych, a także doradztwem zawodowym i rynkiem pracy. Ponadto istnieje duże zapotrzebowanie na szkolenia z edukacji seksualnej, funkcjonowania konkretnych pracowni, programów Unii Europejskiej.

Szczegółowe dane zawarte są w tabeli 28.

Tabela 28. Tematy szkoleń odbytych w 2008 roku i potrzeby szkoleniowe w poszczególnych wtz

Lp.	Temat szkoleń	wtz w %	
		szkolenia, w których brali udział pracownicy wtz w 2008 r-	potrzeby szkoleniowe
1.	nowe formy terapii osób niepełnosprawnych	23,2	63,8
2.	doradztwa zawodowego i rynku pracy	24,7	51,6
3.	edukacja seksualna	22,1	42,7
4.	funkcjonowanie konkretnych pracowni (np. artystyczne, plastyczne, techniczne, rękodzieła, muzyczno-teatralne itp.)	43,8	41,0
5.	programy Unii Europejskiej	32,8	40,1
6.	praca instruktora i terapeuty	25,8	36,5
7.	funkcjonowanie wtz (przepisy, dokumentacja)	40,3	33,2
8.	umiejętności społeczne, komunikacyjne	25,8	32,8
9.	ekonomia i finanse (trening ekonomiczny)	12,8	24,3
10.	pedagogika, pedagogika specjalna, oligofrenopedagogika	25,6	23,7
11.	prawa osób niepełnosprawnych	14,3	23,6
12.	pomoc medyczna	17,4	21,3
13.	język migowy	6,3	18,7
14.	informatyka	5,0	18,0
15.	kierowanie wycieczkami i koloniami	5,2	13,7
16.	sprowadzenie zajęć sportowych	5,9	11,9

Duża grupa kierowników wtz deklarowała, iż pracownicy ich warsztatów uczestniczą zarówno w szkoleniach wewnętrznych (w warsztacie, organizowanych przez współpracowników, którzy posiadają uprawnienia do prowadzenia szkoleń) jak i zewnętrznych (doszkalających, związanych z umiejętnościami interpersonalnymi, szkolących warsztat pracy). Warto zauważyć duże zróżnicowanie wśród wtz związane z ilością funduszy przeznaczanych na szkolenia. Podczas gdy część badanych mówi o dużej ilości szkoleń zewnętrznych dla swoich pracowników oraz wysokich kwotach przeznaczanych na szkolenia, pozostali badani deklarują ciągłe starania o bezpłatne szkolenia bądź też upusty cenowe za szkolenia z powodu małej ilości środków finansowych, które wtz może przeznaczyć na szkolenie swojej kadry. Część badanych wyrażała życzenia zwiększenia nakładów finansowych na szkolenia. Badani zapytani o ofertę szkoleniową dla pracowników wtz, mówili, iż nie ma problemu ze znalezieniem kursów, gdyż oferta szkoleń na rynku jest bardzo duża. Badani zaznaczali jednak, iż nie do końca

spełniają one ich oczekiwania. Wskazywano na niską jakość merytoryczną szkoleń (sztampowe szkolenia przygotowane według znanego już schematu), brak szkoleń dostosowanych do potrzeb warsztatów oraz takich, które nie bazują na doświadczeniu oraz realnych przypadkach, ale są poniekąd tłumaczeniem ustawy. Warto również zauważyć, iż część badanych wskazuje na szkolenia wewnętrzne organizowane przez wtz, dla swoich pracowników oraz terapeutów z innych warsztatów. Szkolenia te zazwyczaj prowadzone są przez osoby uprawnione do prowadzenia szkoleń oraz posiadające dużą wiedzę i doświadczenie w pracy z osobami niepełnosprawnymi.

8. REHABILITACJA UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW

8.1. Rehabilitacja w bezpośredniej opinii kierowników wtz

Z jakościowych analiz wypowiedzi respondentów wynika, iż uczestnictwo w zajęciach prowadzonych przez warsztaty pomaga osobom niepełnosprawnym w procesie rehabilitacji społecznej i zawodowej. Dominuje pogląd, że działalność warsztatów terapii zajęciowej powinna skupiać się w równym stopniu na rehabilitacji społecznej oraz zawodowej. Połączenie w procesie rehabilitacyjnym zajęć uspołeczniających oraz przygotowujących do wykonania zawodu jest ważne, ponieważ cele tych zajęć przenikają się. Jednak - jak wynika z wypowiedzi badanych - większy nacisk w terapii osób niepełnosprawnych kładzie się na rehabilitację społeczną, która jest podstawą i bazą wyjścia do rehabilitacji zawodowej. Należy zauważyć, iż wśród badanych pojawiają się pojedyncze głosy by celem nadrzędnym warsztatów była aktywizacja zawodowa, ponieważ jest ona celem wyższym prowadzącym do usamodzielnienia się osób niepełnosprawnych.

Wyniki badania wskazują na to, iż osoby niepełnosprawne chętnie uczestniczą w zajęciach prowadzonych przez warsztaty, są też pozytywnie nastawione do podejmowania pracy. Natomiast rodzice i opiekunowie prawni uczestników wtz pomimo tego, że są pozytywnie nastawieni do udziału ich podopiecznych w zajęciach warsztatowych, niechętnie godzą się z myślą o podejmowaniu przez nich pracy.

Warsztaty stosują różnorodne formy terapii by osiągnąć cel - jak najlepsze efekty rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych. Warto zauważyć, że wykorzystanie badań (respondenci podkreślali, iż zapoznają się z artykułami, badaniami na temat najnowszych form terapii) i własnych obserwacji skutkuje eliminacją nieefektywnych form terapii.

Z analizy danych jakościowych wynika, iż formy terapii są dostosowane do rodzaju oraz stopnia niepełnosprawności. Najbardziej skuteczne formy terapii to według kierowników warsztatów:

- *sesja społeczności (forum wolnej dyskusji),*
- *nauka czynności dnia codziennego,*

- *pracownia umiejętności społecznych (rozwijanie umiejętności związanych z np. korzystaniem z komunikacji miejskiej, samodzielnym załatwianiem spraw urzędowych),*
- *podporządkowanie się poleceniom (poznanie dyscypliny pracy, podporządkowywanie się poleceniom przełożonych),*
- *zajęcia o charakterze ekonomicznym,*
- *zajęcia o gospodarstwie domowym (rozwijanie umiejętności związanych z wykonywaniem czynności w gospodarstwie domowym, obsługa urządzeń AGD),*
- *pracownia informatyczna - praca z komputerem,*
- *różne pracownie przygotowania zawodowego.*

8.2. Rodzaje pracowni

Uczestnicy warsztatów przebywają na zajęciach średnio **7 godzin dziennie**. Jest to czas zagwarantowany Rozporządzeniem Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 marca 2004 roku, w sprawie warsztatów terapii zajęciowej (DZ. U. z dnia 15 kwietnia 2004r.) § 8 ust. 1 i 2 „1. Warsztat jest placówką pobytu dziennego. 2. Czas trwania zajęć w warsztacie wynosi nie więcej niż 7 godzin dziennie i 35 godzin tygodniowo...”. Należy zaznaczyć, iż rozporządzenie dopuszcza zmniejszenie liczby godzin przebywania osób niepełnosprawnych w warsztacie (poniżej 35 godzin tygodniowo), co jednak skutkuje proporcjonalnym zmniejszeniem wysokości dofinansowania.

Warsztaty terapii zajęciowej prowadziły w 2008 roku wiele różnych pracowni. W przeciętym warsztacie prowadzonych było 8 pracowni. Najpopularniejsze były dwie pracownie: gospodarstwa domowego (prowadzone przez 94,1% wtz) oraz plastyczna (prowadzone przez 83,9% wtz). Ponadto w ponad połowie wtz znajdowały się pracownie: komputerowa (67,5%), stolarstwa (64%) oraz krawiectwa (61,8%).

Pełne dane przedstawia tabela 29.

Analiza działalności warsztatów terapii zajęciowej w 2008 roku

Tabela 29. Pracownie prowadzone przez wtz w 2008 roku*

Lp.	Rodzaj pracowni	% wtz
1.	gospodarstwa domowego	94,1
2.	plastyczna	83,9
3.	komputerowa	67,5
4.	stolarstwa	64,0
5.	krawiectwa	61,8
6.	ogrodnictwa	46,4
7.	rękodzieła artystycznego	46,4
8.	ceramiczna	37,3
9.	muzyczno-teatralna	34,5
10.	hafciarstwa	26,0
11.	techniczna	25,6
12.	tkactwa	24,7
13.	przygotowująca do samodzielnego życia	23,6
14.	poligraficzna	15,6
15.	ogólnorozwojowa (bez specjalizacji)	15,4
16.	malarstwa	14,3
17.	witrażu	14,1
18.	wikliniarska	11,5
19.	introligatorska	11,3
20.	dziewiarstwa	11,1

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ wtz mogły prowadzić jednocześnie różnego rodzaju pracownie

8.3. Formy terapii.

W warsztatach w 2008 roku wykorzystywanych było wiele form terapii, które wspomagały rehabilitację społeczną i zawodową. Niemal w każdym wtz stosowane były ćwiczenia ogólnie usprawniające (96,7%) oraz pomoc psychologiczna (93,7%). Bardzo popularne były również: terapia poprzez sztukę (86,8%), muzykoterapia (82,7%), psychoterapia indywidualna (70,1%), przygotowanie do pracy na stanowisku pracy (66,2%), terapia ruchem (63,5%) oraz psychoterapia grupowa (59,2%).

Warto zwrócić uwagę na interesujące formy terapii, które występują niezwykle rzadko (poniżej 1%), są to: magnetoterapia, trening zastępowania agresji, florystyka oraz spotkania religijne.

Pełne dane przedstawia tabela 30.

Tabela 30. Formy terapii prowadzone przez wtz w 2008 roku*

Lp.	Formy terapii	% wtz
1.	ćwiczenia ogólnie usprawniające	96,7
2.	pomoc psychologiczna	93,7
3.	arteterapia (terapia poprzez sztukę)	86,8
4.	muzykoterapia	82,7
5.	psychoterapia indywidualna	70,1
6.	przygotowanie do pracy na stanowisku pracy	66,2
7.	terapia ruchem - choreoterapia	63,5
8.	psychoterapia grupowa	59,2
9.	biblioterapia	49,4
10.	hydroterapia	31,7
11.	psychodrama, pantomima, psychogimnastyka	31,4
12.	hipoterapia	18,6
13.	farmakoterapia, socjoterapia/aktywizacja zawodowa	3,3
14.	ergoterapia	2,0
15.	terapia logopedyczna	1,9
16.	dogoterapia	1,5
17.	formy teatralne, filmoterapia	1,3

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ wtz mogły prowadzić jednocześnie różne formy terapii

** w tabeli ujęto formy terapii, które wskazało przynajmniej powyżej 1% wtz

8.4. Treningi umiejętności społecznych.

W 2008 roku najpopularniejsze treningi prowadzone w wtz to treningi w zakresie wyglądu zewnętrznego, higieny osobistej oraz umiejętności kulinarnych i zdrowego żywienia, a także trening codziennych umiejętności praktycznych w domu. Równie często stosowane były trening podstawowych umiejętności komunikacji społecznej oraz rozwiązywania problemów w trudnych sytuacjach międzyludzkich. Warto również zwrócić uwagę na trening zachowań rynkowych i ekonomicznych w tym: rozpoznawania nominałów pieniężnych, planowania wydatków na miesiąc oraz sposobów oszczędnego gospodarowania. Warto podkreślić, że w ponad połowie badanych wtz prowadzono trening w zakresie edukacji seksualnej, co wskazuje na istotność tego typu problematyki.

Tabela 31. Prowadzone w 2008 roku treningi umiejętności społecznych*

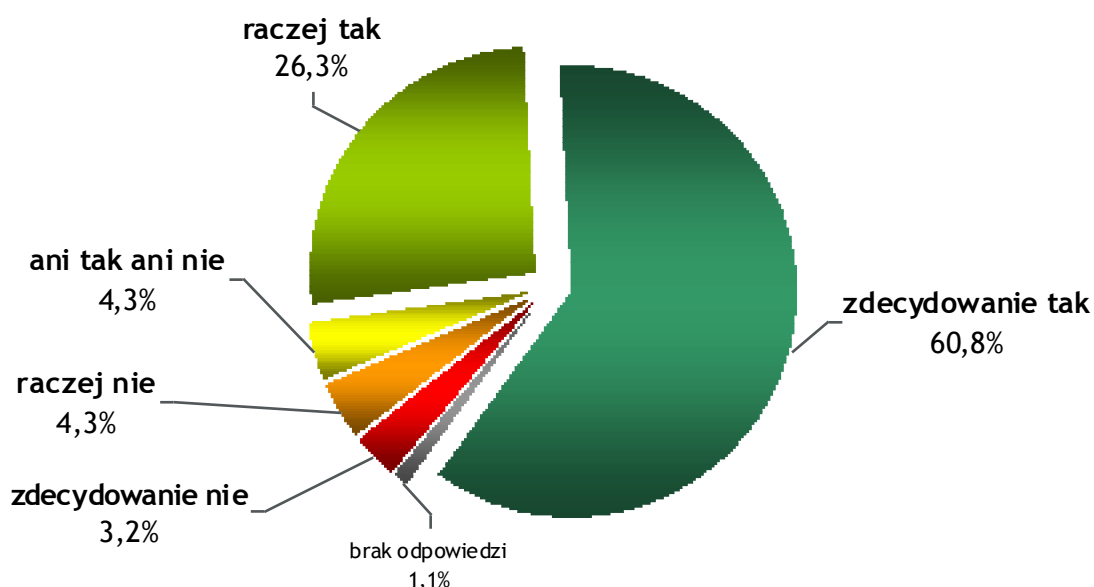
Lp.	Rodzaj treningu	% wtz
1.	trening w zakresie wyglądu zewnętrznego i higieny osobistej	99,3
2.	trening w zakresie umiejętności kulinarnych i zdrowego żywienia	95,9
3.	trening codziennych umiejętności praktycznych w domu (np. sprzątania, prania, szycia)	98,1
4.	trening różnych umiejętności i sprawności technicznych w domu (np. napraw itp.)	68,6
5.	trening podstawowych umiejętności komunikacji społecznej (zachowania werbalne i niewerbalne)	95,5
6.	trening rozwiązywania problemów w trudnych sytuacjach międzyludzkich	
6.1	radzenia sobie w sytuacjach konfliktu	91,3
6.2	radzenia sobie z własną i cudzą agresją	84,2
6.3	praktyczna nauka kompromisu	74,8
7.	trening przygotowania do podjęcia pracy	
7.1	szukania informacji o pracy	77,2
7.2	kompletowania dokumentów potrzebnych do zatrudnienia	67,7
7.3	pisania życiorysu	70,5
8.	trening w zakresie edukacji seksualnej	
8.1	informacje związane z życiem intymnym	58,8
8.2	wiedza z zakresu fizjologii własnego ciała	60,3
8.3	umiejętność obrony przed molestowaniem i wykorzystywaniem seksualnym	37,7
9.	trening podtrzymywania umiejętności szkolnych	75,7
10.	trening zachowań rynkowych i ekonomicznych	
10.1	rozpoznawania nominałów pieniężnych	96,7
10.2	planowania wydatków na miesiąc	90,7
10.3	sposobów oszczędnego gospodarowania	91,7
10.4	zachowań przy zakupach, w tym np. reklamacja wadliwego towaru	88,9

* Wskazania nie sumują się do 100%, ponieważ wtz mogły prowadzić jednocześnie różnego rodzaju treningi

W 2008 roku w przebadanych warsztatach „kieszonkowe” otrzymywało 17.637 osób niepełnosprawnych. Trening ekonomiczny prowadziło 520 z 539 przebadanych wtz (99,5%).

Zdaniem zdecydowanej większości (87,1% odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak”) kierowników warsztatów terapii zajęciowej „kieszonkowe” jest potrzebną formą treningu ekonomicznego. Tylko 7,5% respondentów było przeciwnego zdania (wykres 15).

Wykres 15. Pogląd na temat czy „kieszonkowe” jest potrzebną formą treningu ekonomicznego

8.5. Zajęcia rekreacyjne.

W ramach zajęć organizowanych przez wtz w 2008 roku (dla podopiecznych warsztatu) prowadzono również zajęcia rekreacyjne, w tym przede wszystkim wycieczki krajoznawczo-turystyczne (78,8%) oraz wycieczki kulturalne (77,6%).

Ponadto w wtz często były organizowane zajęcia integracyjne w formie zawodów sportowych (82,4%), wieczorków tanecznych (74%) oraz konkursów, wystaw czy targów (73,5%).

Szczegółowe dane zawarte są w tabeli 32.

Tabela 32. Zajęcia rekreacyjne prowadzone przez wtz w 2008 roku*

Lp.	Rodzaj zajęć	% wtz	
		zajęcia rekreacyjne w 2008 r organizowane tylko dla uczestników wtz	zajęcia integracyjne (z osobami spoza wtz) organizowane w 2008 r
1.	wycieczki krajoznawczo-turystyczne, biwaki	78,8	42,9
2.	wycieczki, do muzeum, kina, teatru, na koncert	77,6	32,1
3.	uczestnictwo w wystawach, konkursach, targach	50,6	73,5
4.	wieczorki taneczne, ogniska	49,0	74,0
5.	czynny udział w produkcjach artystycznych	47,1	49,9
6.	zawody sportowe, turnieje, olimpiady	41,2	82,4

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ wtz mogły prowadzić różnego rodzaju zajęcia rekreacyjne

8.6. Współpraca wtz i rodziców / prawnych opiekunów uczestników

Warsztaty terapii zajęciowej oprócz prowadzenia działań związanych z rehabilitacją społeczną i zawodową uczestników, świadczyły również pomoc rodzinom (opiekunom prawnym) swoich uczestników. Podstawowa pomoc dotyczyła przekazywania rodzinie (opiekunom) indywidualnych informacji o uczestniku, o jego postępach w rehabilitacji oraz o stanie zdrowia. Ponadto wtz świadczyły pomoc w uzyskaniu opieki lekarskiej, a także organizowały spotkania integracyjne.

Tabela 33. Pomoc wtz świadczona rodzinom uczestników (opiekunom prawnym)*

Lp.	Pomoc wtz świadczona rodzinom uczestników	% wtz
1.	przekazywanie indywidualnych informacji o uczestniku (o akceptacji pobytu w wtz, o skali zaangażowania, o zachowywaniu, motywacji, agresji itp.)	97,4
2.	przekazywanie informacji o postępie rehabilitacji społecznej lub zawodowej	96,5
3.	przekazywanie informacji o stanie zdrowia uczestnika	94,8
4.	pomoc w uzyskaniu opieki lekarskiej	85,0
5.	organizowanie spotkań integracyjnych	83,7
6.	organizowanie spotkań dla rodziców (opiekunów) uczestników z psychologiem	72,9
7.	pomoc w rozwiązywaniu konfliktów rodzinnych uczestników	71,1
8.	pomoc przy zakupie właściwego sprzętu rehabilitacyjnego, oprzyrządowania itp.	66,2

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ wtz mogły świadczyć różne rodzaje pomocy

Pomoc świadczona była również w drugą stronę (choć w mniejszym stopniu). Opiekunowie uczestników pomagali wtz głównie w organizowaniu imprez okolicznościowych. Dość powszechne formy pomocy ze strony rodzin uczestników to również pomoc świadczona podczas wycieczek, wsparcie materialne lub finansowe oraz pomoc w organizacji wyjazdów rehabilitacyjnych.

Pełne dane przedstawia tabela 34.

Tabela 34. Pomoc rodzin uczestników świadczona na rzecz wtz*

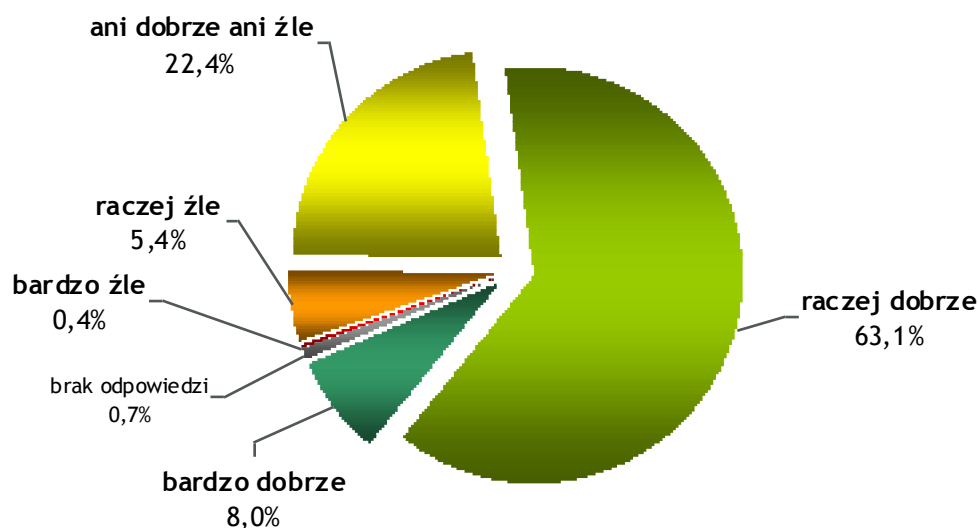
Lp.	Pomoc rodzin uczestników świadczona na rzecz wtz	% rodzin (opiekunów)
1.	pomoc dla wtz w organizowaniu imprez okolicznościowych	70,3
2.	pomoc podczas wyjazdów/wyjść w teren	48,6
3.	pomoc materialna lub finansowa	33,0
4.	pomoc w organizacji wyjazdów rehabilitacyjnych	31,0
5.	pomoc przy pracach remontowych, konserwacyjnych budynku lub pomieszczeń wtz itp.	19,5
6.	pomoc w transporcie np. zakupów, dostawy towarów i innych	16,3

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ rodziny mogły świadczyć różne rodzaje pomocy

Prawie dwie trzecie (63,1%) kierowników wtz uznało współpracę z większością rodziców uczestników za „raczej dobrą”, stawiając 4 na pięciostopniowej skali. Co dwunasty (8%) kierownik był z tej współpracy bardzo zadowolony. Przeszło jedna piąta (22,4%) kierowników oceniała współpracę z opiekunami uczestników jako średnią. Niewielki odsetek (5,8%) prowadzących wtz był niezadowolony ze współpracy z rodzinami uczestników (wykres 16).

Należy zaznaczyć, że w 2008 roku 20,8% opiekunów uczestników w ogóle nie współpracowało z wtz.

Wykres 16. Ocena współpracy z rodzicami (opiekunami prawnymi) uczestników wtz w 2008 r.

8.7. Kierunki działań rehabilitacyjnych prowadzonych przez WTZ.

Kierowników warsztatów poproszono również o to by określili działania, na które powinna być w szczególności ukierunkowana praca z uczestnikami wtz. W tym celu przedstawiono im sześć kierunków działań, które mieli ocenić na pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczał najniższą notę a 5 notę najwyższą. W opinii kierowników wtz najważniejsze kierunki działań to: przygotowanie uczestników do samodzielnego wykonywania czynności życia codziennego (średnia 4,78) oraz przygotowanie uczestników do życia w społeczeństwie (średnia 4,70). Ponadto ważne jest również przygotowanie uczestników wtz do zatrudnienia na rynku pracy (średnia 4,03). Najmniejsze znaczenie w działalności wtz, w opinii kierowników, ma odciążenie opiekunów od opieki nad osobami niepełnosprawnymi (średnia 2,75) oraz zorganizowanie dnia uczestnikom (średnia 2,98).

Szczegółowe dane zostały zamieszczone w tabeli 35.

Tabela 35. Stopniowanie ważności kierunków działań, na które powinna być ukierunkowana praca z uczestnikami wtz

Lp.	Kierunki działań wtz	Wskazania w % 5 stopniowa skala, gdzie 1 oznacza najniższą notę, a 5 najwyższą notę						Razem	średnia
		1	2	3	4	5	brak odp.		
1.	przygotowanie uczestników do samodzielnego wykonywania czynności życia codziennego	0,4	1,1	3,3	10,8	84	0,4	100,0	4,78
2.	przygotowanie uczestników do życia w społeczeństwie	0,6	0,4	6,3	13,7	78,7	0,4	100,0	4,70
3.	przygotowanie uczestników wtz do zatrudnienia na rynku pracy	3,7	6,1	18,4	26,3	44,5	0,9	100,0	4,03
4.	rehabilitacja fizyczna uczestników WTZ	1,7	11,3	22,8	33,6	29,1	1,5	100,0	3,78
5.	zorganizowanie dnia osobom niepełnosprawnym	17,4	16	27,5	20	14,7	4,5	100,0	2,98
6.	odciążenie opiekunów/rodziców od opieki nad osobami niepełnosprawnymi	22,8	19,5	21,3	17,4	12,1	6,9	100,0	2,75

8.8. Problemy w działalności WTZ.

Kierownicy badanych warsztatów poproszeni zostali o wskazanie problemów utrudniających działalność ich placówek. Okazuje się, że głównym problemem (89,4%) były trudności osób niepełnosprawnych (uczestników wtz) z podjęciem pracy zawodowej z powodu aktualnej sytuacji na rynku pracy. Duży problem stanowiło również dublowanie się dokumentów oceny uczestników na kwartalne, półroczne i roczne (61%) oraz ogólna biurokracja związana z funkcjonowaniem wtz (54,9%). Prawie połowa (48,1%) kierowników zwróciła uwagę na brak mechanizmu „wypychającego” z warsztatów uczestników, co powoduje, że uczestnicy i ich rodziny nie chcą opuszczać tych placówek. Znaczącym problemem, w opinii kierowników jest również brak możliwości prowadzenia działalności gospodarczej przez wtz (36,5%) oraz niedostosowanie ustawy dotyczącej wtz do konkretnych schorzeń (33,8%).

Szczegółowe dane zawarte są w tabeli 36.

Tabela 36. Problemy i przeszkody utrudniające działalność wtz*

Lp.	Problemy	% wtz
1.	trudności osób niepełnosprawnych z podjęciem pracy zawodowej z powodu sytuacji na rynku pracy	89,4
2.	dublowanie się dokumentów - kwartalne, półroczne i roczne notatki o postępach	61,0
3.	biurokratyzacja	54,9
4.	brak mechanizmu wypychającego - uczestnicy i ich rodziny chcą zostać w wtz	48,1
5.	brak możliwości prowadzenia działalności gospodarczej	36,5
6.	niedostosowanie ustawy dotyczącej wtz do konkretnych schorzeń	33,8
7.	zbyt długi czas przebywania uczestników w wtz	23,7
8.	formalizacja naboru uczestników wtz	16,3
9.	brak rozwiązań systemowych dot. funkcjonowania wtz	1,9
10.	niezrozumienie społeczne, brak tolerancji	1,3
11.	błędny system orzekania o stopniu niepełnosprawności	1,3
12.	trudności w uzyskaniu dofinansowania	1,1

* Wskazania procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ kierownicy mogli wskazać różne przeszkody

** w tabeli ujęto formy terapii, które wskazano przynajmniej powyżej 1% wtz

9. FINANSOWANIE DZIAŁALNOŚCI WARSZTATÓW

Gwarancją istnienia oraz funkcjonowania warsztatów terapii zajęciowej są kwestie związane z finansowaniem wtz. Zapewnienie wtz stałego finansowania działalności daje im poczucie bezpiecznego funkcjonowania oraz umożliwia skoncentrowanie się na procesie rehabilitacji uczestników.

Zgodnie z ustawą z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2008 r. Nr 14, poz 92 z późn. zm.) koszty związane z utworzeniem i działaniem wtz oraz koszty wynikające ze zwiększenia liczby uczestników warsztatu są współfinansowane ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz środków pochodzących od jednostek samorządu terytorialnego. Dodatkowo warsztaty mogą pozyskiwać środki finansowe z innych źródeł (środki od sponsorów oraz ze sprzedaży wyrobów).

Maksymalne dofinansowanie ze środków Funduszu kosztów działalności warsztatów terapii zajęciowej, w tym wynikających ze zwiększonej liczby uczestników warsztatu, wynosi:

A) w 2007 r. – 95% tych kosztów,

B) w 2008 r. i w latach następnych – 90% tych kosztów,

Maksymalne dofinansowanie ze środków Funduszu tworzenia warsztatu terapii zajęciowej wynosi – 70% tych kosztów.

9.1. Źródła finansowania działalności wtz w 2008 roku.

Przychody przebadanych wtz z wszystkich źródeł finansowania w 2008 roku wyniosły w sumie 284.458.000 złotych, co średnio na jeden warsztat stanowiło kwotę 530.700 złotych. Główny przychód (87,8%) wtz stanowiły pieniądze z PFRON zgodne z algorytmem¹ przekazywane przez starostę. Istotną część (9,3%) źródeł finansowania działalności wtz stanowiły środki własne samorządu powiatowego (poza środkami z PFRON).

Pełne dane przedstawia tabela 37.

Tabela 37. Źródła finansowania działalności wtz 2008 roku*

Lp.	Źródła finansowania	udział w %	w tys. PLN
1.	z PFRON zgodne z algorytmem, przekazane przez starostę	87,8	249.802
2.	środki własne samorządu powiatowego (poza środkami z PFRON)	9,3	26.383
3.	jednostki prowadzącej warsztat	1,2	3.463
4.	od prywatnych sponsorów	0,3	764
5.	ze sprzedaży wyrobów wyprodukowanych przez uczestników warsztatu	0,8	2.174
6.	z dobrowolnych wpłat rodziców/opiekunów uczestników wtz	0,1	279
7.	z innych źródeł: <ul style="list-style-type: none"> • 1% podatku na rzecz OPP • darowizny • dochody koła PPD • dodatkowe środki PFRON przyznane przez starostę • nagrody/konkursy • odszkodowania • organizacja pozarządowa • PCPR • pożyczka zaciągnięta przez jednostkę prowadzącą zakład • urząd miasta, gminy • Wydział Zdrowia • za usługi wykonywane przez warsztat 	0,6	1.593
Średnia na 1 wtz w tys. zł		-	530,7
Razem		100,0	284.458

* Odpowiedzi udzieliło 536 wtz

¹ rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 marca 2002 roku w sprawie algorytmu przekazywania środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych jednostkom samorządu terytorialnego (Dz.U.02.23.223), zmienione rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 maja 2003 roku w sprawie algorytmu przekazywania środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych samorządom wojewódzkim i powiatowym (Dz. U. z 20 maja 2003 r. Nr 88, poz. 808) i rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 12 listopada 2008 roku w sprawie algorytmu przekazywania środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych samorządom wojewódzkim i powiatowym (Dz.U. 08.207.1297)

9.2. Koszty działalności wtz w 2008 roku.

Koszty poniesione przez przebadane warsztaty w 2008 roku osiągnęły poziom 279.212.000 złotych, co średnio na jeden warsztat stanowiło kwotę 520.900 złotych.

Warto zauważyć, że różnica pomiędzy przychodami a wydatkami przebadanych warsztatów w 2008 roku wyniosła 5.246.000 złotych, czyli średnio każdy wtz miał około 9.800 złotych nadwyżki.

Podstawowym kosztem były wynagrodzenia pracowników brutto (57,3%), a składki z tym związane zajęły dodatkowo 11% budżetu. Ważną pozycją w wydatkach były również koszty materiałów, energii oraz usług materialnych i niematerialnych (10,2%). Warto zwrócić uwagę na koszty istotne z punktu widzenia rehabilitacji: związane z treningiem ekonomicznym (4,9%), materiały do terapii w pracowniach (4,5%) i szkolenia pracowników wtz (0,4%), które to w znikomym stopniu obciążały budżet w 2008 roku.

Pełne dane przedstawia tabela 38.

Tabela 38. Struktura kosztów działalności wtz 2008 roku*

Lp.	Rodzaj kosztów	udział w %	w tys. PLN
1.	wynagrodzenia pracowników brutto	57,3	159.931
2.	należne od pracodawcy składki na ubezpieczenie społeczne, Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, odpisy na Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych	11,0	30.591
3.	materiały, energia, usługi materialne i niematerialne	10,2	28.617
4.	związane z treningiem ekonomicznym	4,9	13.565
5.	<i>odsetek kieszonkowego w kosztach związanych z treningiem ekonomicznym</i>	<i>72,5</i>	<i>9.840</i>
6.	materiały do terapii w pracowniach	4,5	12.568
7.	dowóz uczestników	3,8	10.569
8.	eksploatacja środków transportu	2,3	6.332
9.	koszty związane z wymianą zużytego sprzętu lub koszty dodatkowego wyposażenia (do 3%)	1,6	4.602
10.	wycieczki organizowane dla uczestników wtz	1,6	4.536
11.	szkolenia pracowników	0,4	1.177
12.	ubezpieczenia mienia warsztatu	0,4	1.121
13.	ubezpieczenie uczestników	0,3	816
14.	pozostałe koszty	1,7	4.787
średnia na 1 wtz w tys. zł		-	520,9
Razem		100,0	279.212

* Odpowiedzi udzieliło 536 wtz

Średnia miesięczna płaca w wtz w przeliczeniu na etat w 2008 roku wyniosła w przybliżeniu 2.117 złotych brutto (jest to wartość nieznacznie zawyżona ponieważ koszt wynagrodzeń pracowników został podzielony przez liczbę etatów, ale w kosztach uwzględnione są również płace pracowników nieetatowych).

Warto zwrócić uwagę, że płaca minimalna w 2008 roku wyniosła 1.126 złotych brutto², a przeciętne miesięczne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w tym okresie 2.943,88 złotych brutto³. Z punktu widzenia wysokich kwalifikacji pracowników wtz i pracy z osobami niepełnosprawnymi, wymagającej dużego zaangażowania wynagrodzenie pracowników jest stosunkowo niskie.

Ważną informacją jest to, że roczny pobyt jednego uczestnika w wtz kosztuje **średnio 15.093 złotych**, w tym środki przekazywane przez PFRON na uczestnika to **średnio 13.492 złotych**.

² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 września 2007 r. w sprawie wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę w 2008 r. (Dz. U. z dnia 20 września 2007 r.)

³ Komunikat Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 10 lutego 2009 r. w sprawie przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w 2008 r. (M.P. z dnia 13 lutego 2009 r.)